

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

(тип кваліфікаційної роботи)

Магістр

(освітній ступінь)

на тему **«Особливості мотивації і ролі очікування вступу у шлюб
молоді та людей середнього віку.»**

ХАІ.704.7-96П1.21О.053.879207 КР

Виконав: здобувач (ка) б курсу групи №7-
96П1

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
(код та найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»
(код та найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та
психотерапія»
(найменування)

Кубіца В.О.

(прізвище та ініціали здобувача (ки))

Керівник: **Макаренко А.О.**

(прізвище та ініціали)

Рецензент: **Большакова А.М.**

(прізвище та ініціали)

Харків – 2021

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Рівень вищої освіти другий магістерський

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
 (код і найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»
 (код і найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія
 (найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Ю. І. Гулий
 (підпис) (ініціали та прізвище)
 «06» жовтня 2021 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Кубіца Вероніка Олександрівна
 (прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Особливості мотивації і рольові очікування до вступу в шлюб у молоді та людей середнього віку
 керівник кваліфікаційної роботи Макаренко А.О. доцент каф. 704, канд. психол. наук

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Університету № 1807уч від «22» листопада 2021 року.

2. Термін подання здобувачем кваліфікаційної роботи «10» грудня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи

Визначити особливості мотивації та рольових очікувань до вступу в шлюб молоді та людей середнього віку

4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати)

Провести теоретичний аналіз літератури психології сім'ї та шлюбу

Визначити мотиви укладання шлюбу

З'ясувати місце очікувань та домагань у різних сферах шлюбного життя

Провести організацію дослідження мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді (21-30 років) та людей середнього віку (30 – 40 років)

Визначити особливості мотивів та рольових очікувань вступу у шлюб молоді (21-30 років) та людей середнього віку (30 – 40 років).

5. _____ Перелік _____ графічного _____ матеріалу:

Рис.6

Табл.14

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Макаренко А.О. доцент кафедри 704	11.10. 21-	15.10. 21
2	Макаренко А.О. доцент кафедри 704	18.10. 21-	23.10. 21
3	Макаренко А.О. доцент кафедри 704	15.11. 21-	22.11. 21

Нормоконтроль _____ С. В. Кузьміна «10» грудня 2021 р.
(підпис) (ініціали та прізвище)

7. Дата видачі завдання «06» грудня 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Затвердження теми, мети та завдань дипломної роботи	06.10.21-07.10. 21	
2.	Складання плану роботи	08.10. 20-10.10. 21	
3.	Аналіз літературних джерел. Написання першого розділу дипломної роботи	11.10. 21-15.10. 21	
4.	Визначення психодіагностичного інструментарію для проведення практичної частини дослідження . Написання другого розділу дипломної роботи.	18.10. 21-23.10. 21	
5.	Проведення практичної частини дослідження.	24.10. 21-07.11. 21	
6.	Статистична обробка отриманих даних.	08.11. 21-12.11. 21	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи.	15.11. 21-22.11. 21	
8.	Написання загальних висновків. Оформлення списку використаних літературних джерел, додатку (ків) та змісту.	23.11. 21–25.11. 21	
9.	Передзахист.	26.11.2021	
10.	Внесення коректив до тесту дипломної роботи.	26.11. 21-03.12. 21	
11.	Оформлення та підписання відповідної документації.	06.12. 20-08.12. 20	

12.	Підготовка електронної презентації та тексту доповіді.	08.12. 21-09.12. 21	
13.	Строк подання студентом роботи на кафедру.	10 .12. 21	
14.	Захист.	15, 16, 17.12. 21	

Здобувач

_____ (підпис)

Кубіца В.О.
(ініціали та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ А.О.
(підпис)

Макаренко
(ініціали та прізвище)

Реферат

Дипломна робота: 70 с., 14 табл., 6 рис., 5 дод., 41 джерел.

Ключові слова: ВСТУП У ШЛЮБ, МОТИВАЦІЯ, МОТИВ, ОЧІКУВАННЯ, РОЛЬОВІ ОЧІКУВАННЯ, ТИП ОСОБИСТОСТІ.

Об'єкт дослідження: мотивація і рольові очікування до вступу в шлюб.

Предмет дослідження: мотивація та рольові очікування до вступу в шлюб молоді та людей середнього віку.

Мета дослідження – визначити особливості мотивації та рольових очікувань до вступу в шлюб молоді та людей середнього віку.

Методи дослідження: 1. Теоретичні: аналіз літератури, узагальнення та класифікація теоретичного матеріалу. 2. Емпіричні методи: спостереження, методика «Рольові очікування та домагання у шлюбі (РОП)» А. Н. Волкова; Діагностика міжособистісних відносин (Т. Лірі, модифікація Ю. А. Решетник та Г. С. Васильченко); Опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Т. А. Романова, Г. П. Бутенко); Опитувальник «Оцінка мотивації» (Assessment of motivation) (Е. Десі); Анкета визначення очікувань від шлюбу.

За результатами дослідження було зроблено наступні висновки:

Особливості мотивів вступу у шлюб молоді полягають в тому, що вони переважно належать до зовнішніх за своєю структурою. Особливості мотивів вступу у шлюб людей середнього віку полягають в тому, що вони належать більшою мірою до внутрішніх за своєю структурою. Рівень загальної мотивації у молоді вищий ніж у людей середнього віку. Особливості рольових очікування молоді: прагнення до лідерства, зовнішня привабливість, позасімейні інтереси і проведення час із партнером. Особливості рольових очікувань людей середнього віку: активна батьківська позиція, небажання лідерства, побут, особиста автономія. Сексуальна гармонія важлива умова для обох виборок.

В даній роботі було виявлено дуже слабкий зв'язок кореляції, який не досягає рівня статистичної значущості. Звідси можемо зробити висновок про те, що не встановлено наявності достовірного зв'язку між віком респондентів за показниками мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб.

Abstract

Diploma thesis: 70 p., 14 tab., 6 p., 5 appx., 41 sources.

Key words: MARRIAGE, MOTIVATION, MOTIVATION, EXPECTATIONS, ROLE EXPECTATIONS, TYPE OF PERSONALITY.

Object of research: motives and role expectations of marriage of young and middle-aged people.

The subject of the study is the structural-dynamic hierarchy of motives for marriage of young and middle-aged people.

Research methods: 1. Theoretical: literature analysis, generalization and classification of theoretical material. 2. Empirical methods: observation, method "Role expectations and harassment in marriage (ROP)" AN Volkova; Diagnosis of interpersonal relations (T. Leary, modification by Yu. A. Reshetnyk and GS Vasilchenko); Methodology "Assessment of motivation" (Assessment of motivation) (E. Desi); Marriage Satisfaction Questionnaire (VV Stoln, TA Romanova, GP Butenko); Questionnaire to determine expectations from marriage.

A comparative analysis of the results of our study showed that:

The peculiarities of the motives for marriage of young people are that they mostly belong to the external in their structure. The peculiarities of the motives for marriage of middle-aged people are that they belong more to the internal structure. The level of general motivation in young people is higher than in middle-aged people. Features of role expectations of young people: the desire for leadership, external attractiveness, extra-family interests and spending time with a partner. Features of role expectations of middle-aged people: active parenting, reluctance to lead, life, personal autonomy. Sexual harmony is an important condition for both samples.

In this paper, a very weak correlation relationship was found, which does not reach the level of statistical significance. From this we can conclude that there is no reliable relationship between the age of respondents in terms of motivation and role expectations of marriage.

Реферат

Дипломная работа: 70 с., 14 табл., 6 рис., 5 прил., 41 источников.

Ключевые слова: ВВЕДЕНИЕ В БРАК, МОТИВАЦИЯ, МОТИВ, ОЖИДАНИЕ, РОЛЕВЫЕ ОЖИДАНИЯ, ТИП ЛИЧНОСТИ.

Объект исследования: мотивы и ролевые ожидания вступления в брак молодежи и среднего возраста.

Предметом исследования является структурно-динамическая иерархия мотивов вступления в брак молодежи и среднего возраста.

Цель исследования – выявление структуры, иерархии и динамики мотивов вступления в брак молодежи и среднего возраста. **Методы исследования:** 1. Теоретические анализ литературы, обобщение и классификация теоретического материала. 2. Эмпирические методы: наблюдение, методика «Ролевые ожидания и притязания в браке (РОП)» А. Н. Волкова; Диагностика межличностных отношений (Т. Лири, модификация Ю. А. Решетник и Г. С. Васильченко); Методика "Оценка мотивации" (Э. Деси); Опросник удовлетворенности браком (В. В. Столин, Т. А. Романова, Г. П. Бутенко); Анкета для определения ожиданий от брака.

По результатам исследования были сделаны следующие выводы:

Особенности мотивов вступления в брак молодежи заключаются в том, что они в основном относятся к внешним по своей структуре. Особенности мотивов вступления в брак людей среднего возраста заключаются в том, что они в большей степени относятся к внутренним по своей структуре. Уровень общей мотивации у молодежи выше, чем у людей среднего возраста. Особенности ролевых ожиданий молодежи: стремление к лидерству, внешняя привлекательность, внесемейные интересы и времяпрепровождение с партнером. Особенности ролевых ожиданий людей среднего возраста: активная родительская позиция, нежелание лидерства, быт, личная автономия. Сексуальная гармония – важное условие для обеих выборок.

В данной работе была обнаружена очень слабая связь корреляции, не достигающая уровня статистической значимости. Отсюда можем заключить, что не установлено наличие достоверной связи между возрастом респондентов по показателям мотивации и ролевых ожиданий вступления в брак.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ЗА ТЕМОЮ МОТИВАЦІЇ ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ВСТУПУ У ШЛЮБ	11
1.1 Психологія сім'ї та шлюбу	11
1.2 Мотиви укладання шлюбу	16
1.3 Місце очікувань та домагань у різних сферах в шлюбі	23
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ВСТУПУ У ШЛЮБ.....	32
2.1 Процедури дослідження.....	32
2.2 Методи дослідження	33
РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА, СПРЯМОВАНА НА ДІАГНОСТИКУ МОТИВАЦІЇ ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ВСТУПУ У ШЛЮБ МОЛОДІ ТА ЛЮДЕЙ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ.....	43
3.1 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	43
3.2. Порівняльний аналіз статистично значущих відмінностей.....	60
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТКИ	80

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку українського суспільства сімейні взаємини зазнають глибинних змін під впливом різних факторів, зумовлених трансформацією соціального середовища (урбанізація, глобалізація, демократизація, емансипація, індивідуалізація та ін.). Світові тенденції, що виявляються у нестабільності соціуму та зростанні кризових явищ, призводять до суттєвих перетворень сім'ї як соціального інституту, про що свідчать демографічні проблеми, які й в Україні мають досить гострий характер. Наявні зміни інституту шлюбу та сім'ї вимагають своєчасного і цілеспрямованого вивчення.

Все більше молодих людей усвідомлено відмовляються від шлюбу та наданню перевагу короткочасним контактам (співжиття) (Л. Шнейдер, Т. Андрєєва, А. Міхєєва та ін.), спостерігається тенденція до укладення шлюбів як пробних спроб, до автономізації шлюбної, сексуальної та репродуктивної поведінки (С. І. Голод), психологічної невідповідності до подружнього життя та наявності неадекватних шлюбних установок та очікувань (Т. Андрєєва, Є. Калмикова, С. Ковальов, В. Лісовський, В. Сисенко, В. Торохтій), великої значущості набуває проблема мотивації та рольових очікувань молодих людей та людей середнього віку до шлюбу й сімейного життя, і, зокрема, проблема виявлення мотивів одруження, що визначають наступну шлюбну поведінку особистості.

Актуальність роботи, таким чином, обумовлена необхідністю виявлення мотивів одруження у молодих людей та людей середнього віку, їх структури, ієрархії та динаміки, а також визначення взаємозв'язку провідного типу мотивів та психологічної готовності людей до шлюбу. Всебічний аналіз мотивів одруження, як компоненту психологічної готовності до шлюбу, дозволить визначити фактори його успішності в майбутньому, що дасть можливість якісніше проводити корекційно-розвивальну роботу при підготовці людей до сімейного життя.

Вивчення мотивів одруження у молодих людей та людей середнього віку у дошлюбний та передшлюбний періоди дозволить зрозуміти та пояснити шлюбну поведінку молодих людей та людей середнього віку.

Об'єкт дослідження: мотивація і рольові очікування до вступу в шлюб.

Предмет дослідження: мотивація та рольові очікування до вступу в шлюб молоді та людей середнього віку.

Мета дослідження – виявлення особливостей мотивів та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз літератури психології сім'ї та шлюбу;
2. Визначити мотиви укладання шлюбу;
3. З'ясувати місце очікувань та домагань у різних сферах в шлюбі;
4. Провести організацію дослідження мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку;
5. Визначити особливості мотивів та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку.

Методи дослідження:

Для досягнення поставленої мети та завдання у роботі нами було використано наступні методи: теоретичні (аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення даних), емпіричні (тестування, анкетування) та методи математико-статистичної обробки отриманих результатів.

Для емпіричного дослідження використано наступні психодіагностичні методики:

1. Опитувальник «Рольові очікування та домагання у шлюбі (РОП)» А. Н. Волкова;
2. Діагностика міжособистісних відносин (Т. Лірі, модифікація Ю. А. Решетник та Г. С. Васильченко);
3. Методика «Оцінка мотивації» (Assessment of motivation) (Е. Десі);

4. Опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Т. А. Романова, Г. П. Бутенко);
5. Анкета визначення очікувань від шлюбу.

Дослідження проводилося на території України в період з вересня по листопад 2021 року. Вибірку склали 60 осіб з вищою освітою, працевлаштовані. З вибірки було складено дві дослідницькі групи поділені за віком респондентів:

1 група – працівники компанії «Баскет» (м. Харків) – студенти старших курсів та молоді спеціалісти, які знаходяться у шлюбі або у передшлюбних відносинах. Вік 21-30 роки. Кількість – 30 осіб.

2 група – працівники компанії «Баскет» (м. Харків), які знаходяться у шлюбі або передшлюбних відносинах. Вік 30-40 років. Кількість – 30 осіб.

Теоретичні та практичні висновки, зроблені на основі дослідження, можуть стати в нагоді при наданні психологічної допомоги та підтримки молодим людям та людям середнього віку, які хочуть створити стабільну гармонійну сім'ю.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ЗА ТЕМОЮ МОТИВАЦІЇ ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ВСТУПУ У ШЛЮБ

1.1 Психологія сім'ї та шлюбу

Аналіз наукових джерел свідчить, що сімейні взаємини стали предметом психологічного дослідження порівняно недавно, притому в полі зору виявилися насамперед порушені подружні взаємини. Перші спостереження стосувалися сімей психічно хворих і включали в себе дані про особливості інтеграції та комунікацій у цих сім'ях [10, с. 184]. Причина родинної дисгармонії, як при цьому вважалося, полягала у індивідуальних характеристиках членів родини.

У психодинамічній орієнтації західної соціальної психології, основним предметом вивчення виступають афективні зв'язки між членами родини. Акцент при цьому робиться або на батьківсько-дитячі або на подружні взаємини, а порушення фіксуються переважно на рівні особистості (невротичні розлади, соціальна дезадаптація і т.д.) [8, с. 153].

У неофрейдизмі основна увага приділяється взаємостосункам між подружжям. Психологічна сутність шлюбу, мотивація вибору партнера трактується в рамках «батьківських схем» [15, с. 31]. Методичний апарат характеризується спрямованістю, перш за все, на аналіз почуттів і стосунків «тут і тепер», що відрізняє його від традиційного генетичного аналізу, побудованого ретроспективно і виявляючого дитячий сексуальний конфлікт.

Роджерівський напрям розглядає порушення існуючих відносин більшою мірою з позиції безпосередньої взаємодії, як брак задовільного емоційного ставлення (емпатії, рівня поваги, готовності до розкриття і т.д.), яке сприяє «істинній самоактуалізації» [50, с.48-49].

Досягненнями цього напрямку є спроба аналізу пари в цілому, розробка уявлень про групові захисні механізми, однак при цьому зберігаються основи

інтерпретації, символічне тлумачення фактів, характерне для психодинамічної орієнтації.

Біхевіористично орієнтовані дослідники і практики спрямовують свої зусилля в основному на вивчення захисних механізмів, котрі визначаються, як способи підтримання сімейного гомеостазу, які спостерігаються зовнішньо [50, с. 47].

В інтеракціоністському напрямі західної соціальної психології, порушення подружніх взаємин вивчаються в рамках комунікативного аналізу, визначеного поняттями «інтеракція» і «транзакція». Транзакція включає в себе, по меншій мірі, два комунікативних акти: «стимул-відповідь», «відповідь на відповідь». К. Борщ описала «ігри» – циклічно повторювані ситуації спілкування, сенс знаходиться поза завданнями продуктивної діяльності і полягає у спробі збереження власного «Я» шляхом зміни «Я» іншого [7, с. 81].

Т. Гурко дає наступне визначення сім'ї: «історично конкретна система взаємин між подружжям, між батьками і дітьми, як мала соціальна група, члени якої пов'язані шлюбними, родинними відносинами, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю та соціальною необхідністю, яка обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення» [15, с. 31].

К. Керіг визначає сім'ю, як «засновану на єдиній загальносімейній діяльності спільність людей, пов'язаних тенетами шлюбу – батьківства – споріднення, і тим самим здійснює відтворення населення і наступність сімейних поколінь, а також соціалізацію дітей і підтримку існування членів сім'ї [28, с.36].

Соціолог М. Слюсаревський уточнює «сім'я – це специфічна форма соціальної життєдіяльності людей, обумовлена економічним ладом суспільства, заснована на шлюбі або спорідненості, включаючи всю сукупність відносин (між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, між різними поколіннями), що складаються на базі спільної різнобічної діяльності її членів, в якій реалізуються як потреби суспільства (у фізичному і духовному

відтворенні людської особистості, в забезпеченні нормальної спільної життєдіяльності людей в сфері особистого життя), так і потреби індивіда (в інтимних зв'язках, в сімейному, особистому щасті)» [60, с.3].

Інші дослідники виявили транзакції, що призводять до порушення батьківсько-дитячих стосунків – зв'язуючі, делегуючі, відштовхуючі. Клінічно орієнтовані праці цього напрямку присвячені транзакціям, які негативно впливають на подружні взаємини і розвиток особистості. В поясненні феноменів шлюбу та сім'ї знайшли відображення також дольові теорії, які розглядають порушення стосунків між подружжям в рамках дольового конфлікту, в плані доповнення потреб і в аспекті прийняття спільних рішень [57, с. 11].

Поняття сім'ї та шлюбу, дійсно, мають подібні риси, насамперед у тому, що обидва інститути є суспільними формами регулювання відносин між людьми, які перебувають у родинних зв'язках. Спробуємо сформулювати визначення даних понять.

Шлюб – це соціальний інститут, історично обумовлена, соціально регульована форма відносин між чоловіком і жінкою, яка встановлює їхні права та обов'язки по відношенню один до одного та до їхніх дітей. Разом, шлюб є правовою основою створення сім'ї [63, с. 55].

На сьогоднішній день у психології склалося два основні напрямки у вивченні сім'ї: як соціального інституту та як соціальної групи. На думку М.Токарева, сім'я – це унікальний історичний феномен, що поєднує у собі якості соціального інституту та первинної малої групи [66, с. 49-53].

Т. Гурко розглядає сім'ю «як сукупність індивідів, які перебувають щонайменше в одному з трьох видів відносин: кровній спорідненості, народження, близьких стосунків» [15, с. 31].

Але, навіть підсумовуючи дані визначення, ми не досягаємо повноти розуміння такого явища, як сім'я, оскільки це поняття, без сумніву, є складнішою системою.

Щодо шлюбу, то він, згідно з визначенням є «соціальною формою відносин між жінкою і чоловіком, яка історично змінюється, і за допомогою якої суспільство впорядковує і санкціонує їхнє статеве життя і встановлює їх подружні та споріднені права та обов'язки» [36]. Крім біологічних функцій сім'я служить задоволенню економічних, культурних та інших потреб людей.

Т.Гурко розглядає сім'ю як сукупність індивідів, які перебувають у взаєминах [15, с. 32].

Виходячи з цього загального стану, виділимо такі типи сім'ї:

- традиційний (патріархальний),
- сучасний (дитиноцентристський),
- постсучасний (подружній).

При аналізі літератури, нам вдалося виділити кілька значущих функцій сім'ї. Однак виконання сім'єю своїх функцій має не менше значення і для суспільства в цілому. Власне з цієї причини, розглянуті нами функції називаються громадськими.

Репродуктивна функція пов'язана з продовженням роду (народженням дітей). Пов'язаною з цією функцією є функція регулювання сексуальної поведінки подружжя. Таким чином, сім'я виконується не тільки відтворенням, але і прийняття культури і норм взаємовідносини статей. Такі вчений А.Сізанов, говорять про іншу назву цієї функції. Дані автори схильні вважати, що для позначення суті цієї функції більш застосовно використання терміна «сексуально-еротична функція» [24, с. 29].

Функція соціалізації. Ця функція існує для того, щоб діти в сім'ї набували первинні уявлення і знання про соціальні норми, ціннісні установки, відбувалося формування навичок взаємодії, і освоєння соціальних ролей. Крім усього іншого, ця функція взаємодіє з виховною, яка в процесі сімейного виховання формує засвоєння статевих ролей, формування рис маскуліності і фемінності, розвитку «образу Я» [24, с.31].

Але не варто забувати, що функція виховання – це взаємообмін, тобто як дорослі виховують дитину, так і дитина виховує в дорослому батька.

І правильним буде вказати, що з виховною функцією досить тісний зв'язок має так звана функція первинного соціального контролю. В її зміст входить забезпечення виконання соціальних норм членами сім'ї, пріоритетно для тих, хто в силу різних обставин не володіє достатньою мірою здатністю самостійно будувати свою поведінку в повній відповідності з соціальними нормами [11, с.123].

Функція захисту, архетипово закладена в свідомість людини, її призначення це збереження всіх членів сім'ї, себе, прав як фізичних, так і моральних.

Економічна функція сім'ї (дохід, побутові обов'язки). Ведення спільного побуту, розподіл доходу сім'ї та визначення сфери застосування одержуваного доходу, все це визначає економічну функцію. Функція цінна тим, що завдяки їй встановлюється міцний зв'язок між поколіннями.

Так само в літературі ми зустрічаємо – емоційна функція, – потреба людини в щасті. Психологи впевнені, що за рахунок цієї функції відбувається емоційна стабілізація членів суспільства, зберігається їх психічне здоров'я. Людині важливо задовольняти свої потреби в симпатії, повазі, любові, захисту для подальшої реалізації себе в суспільстві [18, с.22].

Таким чином, можна відзначити, що нині виділяються найрізноманітніші моделі сімейних взаємин. Сім'я продовжує залишатися опорою суспільства. Більш того, з часів Аристотеля, що вважав, що сім'я – головний осередок держави, і до теперішнього часу людьми не розроблений який-небудь інший соціальний інститут, здатний замінити сім'ю та її функції соціалізації та самоідентифікації особистості. Одночасно, і суспільство впливає на сім'ю, моделюючи і змінюючи її функції і форму з метою отримання максимальної соціальної ефективності.

1.2 Мотиви укладання шлюбу

Сім'я є одним із важливих надбань людини протягом усього життєвого шляху, а укладення шлюбу – основою її офіційного формування. І в цьому випадку необхідно обом партнерам досить розбірливо підходити до своєї мотивації одруження, оскільки дуже часто молоді люди невмотивовано та несвідомо підходять до прийняття такого рішення. Як правило, ставлячи один мотив понад усе, не враховуючи інших, що надалі відбивається на всій сім'ї загалом. У зв'язку з цим з'являється все більше робіт з вивчення мотивів для одруження. Так, сімейні психотерапевти Е.Г. Ейдеміллер і В. Юстицкіс провели дослідження, за підсумком якого виявили такі мотиви: втеча від батьків, повинності (одруження з почуття обов'язку), самотність, дотримання традицій (ініціативи батьків), любов, престиж, пошук матеріальних благ. Мотив «втеча від батьків» часто означає пасивний протест проти влади батьків, нездатність сприймати життя у всій його реальній повноті [22, с. 7].

Одруження є певною поведінкою людини. Мотиви в цьому випадку можуть використовуватися як пояснювальний конструктор, що використовується для роз'яснення причин поведінки людей (того, чому вони поводяться саме так, а не інакше), його спрямованості та механізмів здійснення [2, с. 48].

У нашому уявленні мотиви одруження можна визначити як структурний компонент психологічної готовності до шлюбу, що спонукає до усвідомленої шлюбної поведінки і є умовою для його реалізації.

Ґрунтуючись на методологічних підставах теорії самодетермінації Е.Дісі [78], ми виділяємо в структурі мотивів одруження внутрішні та зовнішні мотиви. В основу поділу мотивів на типи була покладена, як основна, класична теорія категоризації [78].

Внутрішні мотиви детерміновані активністю суб'єкта та характеризують:

- прагнення людини до кохання та прихильності у відносинах;

- бажання любити та піклуватися про партнера;
- сприйняття шлюбу як варіанта саморозвитку та особистісного зростання, джерела фізичного благополуччя та здоров'я, способу принести користь людям та суспільству.

Зовнішні мотиви детерміновані зовнішніми джерелами пов'язані з ставленням до шлюбу як:

- досягнення матеріальних благ; набуття визнання чи популярності;
- отримання допомоги та сприяння у сімейному та позасімейному контексті;
- набуття бажаного соціального статусу.

Домінування зовнішніх або внутрішніх мотивів, одруження може виступати як підстави певної шлюбної поведінки людини.

Крім внутрішніх та зовнішніх мотивів представляється можливим, на основі тверджень Д. Леонтєва [37], виділення змішаних (внутрішньо-зовнішніх) мотивів одруження, які поєднують зовнішні та внутрішні мотиви за їх рівної мотивуючої сили впливу. Виявлення типів мотивів одруження ставить додаткове питання про можливу динаміку мотивів у структурі особистості індивіда. Доказовим фактом зміни мотивів можуть бути і уявлення А. М. Леонтєва про зсув мотиву до мети, суть яких у тому, що мета, яка раніше спонукала до її досягнення якимось мотивом, згодом набуває самостійної сили, тобто сама стає мотивом [37, с. 44].

Можна припустити, що одні домінуючі мотиви одруження під впливом різних чинників можуть змінюватися іншими. Цей факт може бути обумовлений змінами, що відбуваються з особистістю під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Разом про те слід зазначити, що мотиви – досить стійкий конструкт, і внутрішні зміни у ньому мають досить тривалий характер. Таким чином, формування мотивів одруження – це тривалий процес, в результаті якого погляди, установки та орієнтації, що сформувалися у певній обстановці, спонукають людей до активізації своєї діяльності у напрямку задоволення своїх соціальних та природних потреб у шлюбі

Укладання шлюбу за мотивом «обов'язку» дуже часто означає, що партнерка завагітніла або статева близькість супроводжувалася переживаннями вини. Мотив «самотність» зустрічається у людей, які переїхали на нове місце проживання. Вони укладали шлюб із тими людьми, яких знали раніше чи яких рекомендували товариші по службі. В інших випадках самотність була наслідком переживання екзистенційної порожнечі. Мотив «кохання» також значиться в шкалі психологічних причин формування дисфункціональних сімей. Любов формує передшлюбну пару, а потім шлюбний союз, хоча під час виборів партнера неминучий компроміс, оскільки можливість зустріти людину, яка відповідає «еталону», невелика [23, с. 17].

О. Іващенко вважає, що мотивація одруження включає принаймні п'ять типів: любов, духовну близькість, матеріальний розрахунок, психологічну відповідність, моральні міркування. Вивчення впливу шлюбної мотивації на задоволеність шлюбом підтверджує важливість двох перших мотивів. Серед тих, хто вступив до подружнього союзу з любові та спільності поглядів, максимальна кількість задоволених та мінімальна – незадоволених. Важлива єдність цих двох мотивів [23, с. 24].

Розчарування сім'єю та шлюбом виявилось більш ймовірним у тих, хто орієнтувався виключно на свої почуття без необхідної для їх збереження духовної спільності подружжя. На думку деяких дослідників, у більшості випадків кохання виявляється фактором, що перешкоджає збереженню сімейного союзу. По-перше, пише А.Іващенко, у нетерпінні кохання ми шукаємо не чоловіка, а коханого, забуваючи про те, що жити нам доведеться не з одним цим прекрасним почуттям, а з її предметом і носієм — цілком конкретною людиною, яка має унікальний психічний світ, образ свого «Я», темперамент, характер та особистісні особливості, через що злиття двох «Я» не завжди призводить до появи одного «Ми». По-друге, під романтичним покровом любові ми дуже часто забуваємо, що, хоч би як подружжя не любило одне одного, у своїй сім'ї вони просто зобов'язані будуть виконувати звичайні для кожного подружжя функції [23, с. 25].

М. Хокенбум також виділив окремий вид мотивації на шлюб. Мотивація – сам факт шлюбу. Головна рушійна сила у цьому випадку – намір укласти шлюб. Деколи це відбувається під впливом інших при реалізації гасла «вже час!». При цьому інша людина є лише засобом виконання заповітного бажання. Самі собою такі дії не мають негативних тонів. У багатьох випадках шлюб стартує саме з цієї позиції, і люди, які мали серйозну потребу в сімейній самореалізації, довго і щасливо живуть у шлюбі. Проблеми виникають, коли згодом зустрічається людина, здатна викликати сильне почуття.

Виходячи з наведених прикладів, можна дійти висновку, що мотивація шлюбу – це складний процес, який потрібно розбирати і з якого потрібно працювати до укладання шлюбу. І важливим пунктом у визначенні кожної конкретної мотивації є усвідомленість і розуміння того, яка перед нами людина, які риси особистості її влаштовували б не один день, а завжди. Тому якщо людині важко самотійно прийняти рішення щодо шлюбу чи ні, то їй необхідна психологічна допомога з боку професіоналів.

Основною метою у випадку мотивації на сам факт шлюбу є лише сам процес укладення шлюбу. Часто це відбувається під тиском інших, які стверджують, що «вже час!» Мотивом вступу у шлюб є панування суспільної думки, що в такому віці всі нормальні люди вже одружені, тому одруження сприймається як необхідний крок у житті. При цьому інша людина є лише засобом для виконання омріяного бажання. У випадку мотивації на певний тип шлюбу особи орієнтуються на такого партнера, який здатний здійснити їх мрії і відповідає основним вимогам та уявленням. Відомий психолог Еріх Фромм у своїй книзі «Мистецтво любові» зазначив, що шлюб часто укладають із соціальних міркувань, на принципі взаємовигідного обміну, на прагненні купувати [6, с. 23].

Шлюб, коли основним мотивом його створення є певна людина, являється формою залежності одного індивіда іншим. У цьому випадку обранець сприймається як конкретна особистість, з усіма слабкостями і недоліками.

Згідно з іншою класифікацією шлюбних мотивів дослідники виділяють три великі групи. До першої групи відносять емоційно-етичні мотиви: кохання і спільність інтересів. Любов виражається в задоволенні потреб в близькості, взаєморозумінні і взаємній довірі. Досить поширеною є думка, що для міцних відносин молоді повинні мати однакові чи близькі риси характеру, інтереси, переконання. Проте згідно з протилежною точкою зору, повна гармонія здійснюється за принципом взаємного доповнення, коли деякі яскраво виражені риси характеру одного компенсують слабку виразність цих рис в іншого, і навпаки [7]. Другою групою є мотиви самореалізації, до яких відносяться: народження дітей, можливість тривалого спілкування з іншою людиною, самопізнання, пізнання іншої людини. Часто діти виступають об'єктом реалізації потреб, нездійснених мрій, бажань, сподівань своїх батьків. До третьої групи класифікації шлюбних мотивів належать мотиви обов'язку, повинності: народження дітей, прагнення легалізувати інтимні міжособистісні стосунки, вступ у шлюб з почуття вини, боргу. У цьому випадку дітонародження забезпечує продовження роду, виконання соціального обов'язку, яке полягає у забезпеченні біологічного відтворення суспільства [7]. Так, Платон у праці «Закони» стверджує, що відносно будь-якого шлюбу повинна виконуватися одна вимога: кожна людина має укладати шлюб корисний для держави, а не тільки приємний для нього самого, людина має слідувати своїй вічно творчій природі, тому він має залишити після себе дітей і дітей своїх дітей. Іноді виділяють ще одну групу шлюбних мотивів - мотиви дефіциту. До них відносяться такі несвідомі мотиви як приклад друзів; помста, коли вибір партнера і одруження здійснюються, щоб помститися тому, хто образив; страх самотності, коли шлюбний союз виступає в ролі спасіння від своїх проблем, від самого себе, від страху перед самотнім майбутнім.

Варто зазначити, що на мотивацію вступу у шлюб суттєво впливають ціннісні орієнтації. Ціннісна орієнтація відіграє важливу роль у регуляції поведінки особистості. У молоді найбільш переважають такі цінності як

прив'язаність та кохання, цінність міжособистісних контактів та спілкування прагнення особистішого росту та почуття задоволення.

В сучасній психологічній науці виділяють три види шлюбної мотивації: мотивація на конкретний тип шлюбу, мотивація на конкретну людину і мотивація на сам факт шлюбу.

Мотивація на певний тип шлюбу. У цьому випадку особи орієнтуються на такого партнера, який здатний здійснити їх мрії, який відповідає їхньому уявленню про престижний варіант шлюбних відносин. Прикладом цього може слугувати розповсюджена у наш час орієнтація на шлюб з іноземцем чи іноземкою.

Мотивація на певну людину. У цьому випадку обранець сприймається як конкретна реальна людина з усіма слабкостями та недоліками. Звичайно, можуть зустрітися і кращі й красивіші, але це нічого не змінює. Це свідомий вибір із установкою для прийняття певної людини і з особистою відповідальністю за свої почуття, що звідси випливають [70].

І, на кінець, при мотивації на сам факт шлюбу рушійною силою є намір вступити у шлюб. При цьому партнер є лише засобом для досягнення мети, його особливості не відіграють ніякої ролі [6].

Мотиви вступу у шлюб можна розглядати не як короткочасний душевний порив, а як тривалий процес, в результаті якого погляди, установки і орієнтації, що сформувалися в певній обстановці, спонукають людей до активізації своєї діяльності в напрямку задоволення своїх соціальних і природних потреб у шлюбі. У цьому випадку є природним, що чим вище ступінь зрілості поглядів і установок на шлюб, тим вище і соціальна зрілість породжуваних ними мотивів вступу у шлюб.

Мотиви можуть бути як усвідомлюваними, так і несвідомими психологічними факторами, що спонукають і направляють поведінку людини. К. Г. Юнг у статті «Шлюб як психологічне ставлення» пише про те, що молодій людині дана можливість неповного розуміння як інших, так і самого себе, тому він не може бути достатньо обізнаним про мотиви інших людей, у

тому числі і про свої власні. У більшості випадків вона діє так, як правило, під впливом несвідомих мотивів.

Несвідомі мотиви за К. Г. Юнгом мають як особистісну, так і загальну природу. Перш за все це мотиви, викликані батьківським впливом. У цьому сенсі для молодого чоловіка визначальним є ставлення до матері, а для дівчини – до батька. Упершу чергу, це ступінь зв'язку з батьками, який несвідомо впливає на вибір партнера, заохочуючи або ускладнюючи його. Несвідомий зв'язок ускладнює вибір та своєрідні модифікації [9, с.15].

Серед мотивів пошуку шлюбного партнера, за даними Н.Ф. Федотової і Л. А. Філіпової найбільш часто вказуються: прагнення до статевої близькості, бажання піклуватися (ці мотиви частіше відзначаються чоловіками), бажання відчувати турботу, бажання кохати і бути коханими, прагнення знайти подібну собі людину, бажання бути зрозумілими (частіше відзначаються у респондентів).

Мотиви вступу у шлюб істотно залежать від соціального стану суб'єкта, його статі, віку, наявних цінностей життя та інших факторів. У більшості молодих людей головним мотивом вибору майбутнього супутника називалася любов [8].

У той же час, незважаючи на, здавалося б, найбільш прийнятну причину шлюбу – любов, вона не гарантує міцності шлюбу. Вся справа в тому, що під одним і тим же мотивом («по любові») ховаються різні потреби (почуття). Коли під любов'ю розуміється сексуальний потяг («ерос»), то вона не є гарантією міцного та щасливого шлюбу, якщо не підкріплена іншими потребами і мотиваторами з моральної сфери людини. Тільки в тих випадках, коли кохана людина сприймається як незамінна за своїми індивідуальними якостями і метою кохання є не отримання егоїстичного задоволення, а відчуття радості через радість іншої людини (така любов називалася древніми греками «агапе»), виключається можливість «пересичення» партнером та відмови від нього [10].

У великому числі випадків любов виявляється чинником, що перешкоджає збереженню родинного союзу. По-перше, в нетерпінні любові ми шукаємо не чоловіка, а коханого, забуваючи про те, що жити нам доведеться не з одним цим прекрасним відчуттям, а з її предметом і носієм – конкретною людиною, з унікальним психічним світом, образом свого «Я», темпераментом, характером.

По-друге, під романтичним покривом любові ми дуже часто забуваємо, що, наскільки б подружжя не любило один одного, в своїй сім'ї вони просто зобов'язані будуть виконувати звичайні для кожної подружньої пари функції. Західнонімецький психолог Х. Шельський стверджує, що, коли чекання любові стає первинним мотивом браку, основний сенс родинного життя з її повсякденними турботами, доглядом за маленькими дітьми зводиться до загибелі цих ілюзій, що часто приводить до пошуків нового любовного партнера [11].

1.3 Місце очікувань та домагань у різних сферах в шлюбі

Зміни, що відбуваються в суспільстві стосовно трансформації ціннісних орієнтирів і традицій не могли не позначитися на такому аспекті шлюбних відносин, як очікування і домагання подружжя в шлюбі. Для виявлення змін, що відбулися в інституті шлюбу з боку очікувань і домагань подружжя, які перебувають у шлюбних відносинах, проведений аналіз ранньої і більш сучасної наукової літератури для порівняння змін, що відбуваються. Для наявної нині організаційної та змістовної кризи сім'ї у соціологічних дослідженнях виділяється ряд причин, які сприяють негативному наслідку її переживання. У перерахованих причинах частіше фігурують такі аспекти, як падіння затребуваності збереження шлюбу традиційного типу, зниження якості виховання та духовне зубожіння суспільства [73, с. 841].

Поняття «роль» у соціальній психології (від франц. *role*) позначається як:

- соціальна функція особистості;
- спосіб поведінки людей, який відповідає прийнятим нормам, залежно від їхнього статусу чи позиції у суспільстві, у системі міжособистісних відносин [62, с. 29].

З цього можна дійти висновку у тому, що рольове очікування є певне уявлення індивіда про поведінку іншого за певних обставин. Збіг рольового очікування та рольової поведінки Волкова А. Н. позначила як рольову адекватність партнерів [10, с. 184].

Рольова поведінка подружжя у шлюбі бере свій початок з формування та засвоєння у дитячому чи підлітковому віці рольового репертуару, еталонів та традицій, які переносяться ними у сімейні стосунки. Від прийнятного подружжя рольової поведінки залежить рівень збігу їх ціннісного орієнтира. Інакше кажучи, певна рольова поведінка чоловіка може бути прийнята іншим через розбіжності уявлення рольового призначення у шлюбі з різниці сформованих поглядів на рольову поведінку і засвоєні ролі [25, с. 44].

За допомогою наявних досліджень виділено деякі фактори, що сприяють визначенню рольової поведінки подружжя:

- досвід від шлюбу батьків;
- образ майбутнього чоловіка;
- якість взаємовідносин подружжя до одруження;
- різні особистісні ресурси, що включають соціальний статус, особливості характеру та ін;
- наявні сімейні цінності;
- метод розподілу обов'язків у ній [24, с. 36].

Виділяють основні види подружніх ролей [22]:

- фінансове забезпечення – заробіток коштів на нормального матеріального благополуччя сім'ї;
- господар/господиня – приготування їжі та забезпечення порядку, чистоти та затишку в будинку;

- сексуальний партнер – прояв активності у сексуальному плані;
- вихователь – реалізація обов’язків, пов’язані з вихованням дитини;
- організатор розваг – ініціативність у проведенні сімейного дозвілля;
- підтримуючий родинні зв’язки – організація спілкування між родичами;
- організатор сімейної субкультури – формування у членів сім’ї певних цінностей та традицій, інтересів;
- психотерапевт – активність у вирішенні особистісних проблем члена сім’ї.

До цих видів ролей науковець І. Кон [26] додає також роль комунікатора у ній і репродуктивну роль. А. Волкова [10], у свою чергу, додає до класифікації ролей ще два види – зовнішня привабливість та соціальна активність.

Основним критерієм, що бере участь у розподілі ролей подружжя, виділяють диференціацію за статтю. Тобто розподіл сімейних обов’язків між подружжям здійснюється залежно від їхньої статі. Традиційно прийнятий розподіл сімейних ролей припускає, що чоловікові надається роль здобувача, який на перше місце у своєму житті має ставити кар’єру. Жінка ж у традиційному поданні поділу ролей є берегинею вогнища, що відповідає за затишок, приготування їжі, чистоту в будинку та виховання дітей [9, с. 22].

Традиційно виділяються три види ведення шлюбних відносин у плані рольового розподілу: традиційний, товариський та партнерський. У традиційному вигляді жінка зайнята створенням сім’ї та її підтримкою, побутовими та виховними функціями, коли чоловік грає роль здобувача та захисника. Товариський вид шлюбних відносин більше зобов’язує на дотримання міжособистісних ролей подружжя, де дружина повинна зберігати свої привабливість, надавати моральну підтримку чоловіка та підтримувати корисні сімейні зв’язки, а чоловік, у свою чергу, повинен надавати романтичні знаки уваги дружині, матеріальне задоволення її потреб та ін. У партнерському

вигляді всі сімейні обов'язки розподіляються подружжям однаково: чи це матеріальне забезпечення сім'ї чи виховання дітей [28].

А. Є. Карпов, займаючись дослідженням відносин подружжя, звертається до типів відносин подружжя за рольовою поведінкою, виділених Л. Рейнвотером [30, с. 42]:

- високосегрегований тип – обов'язкове виконання подружжям традиційних ролей чоловіка та дружини;
- низькосегрегований тип – невиконання або відсутність рольового розподілу у шлюбних відносинах;
- проміжний тип – включає обидва попередні типи залежно від ситуації: у однієї ситуації в подружжя існує чітке розмежування ролей, а інший – обидва партнери можуть виконувати одну роль.

В. Головеньком зазначається, що нині найбільш поширена не традиційна форма розподілу ролей у шлюбі, а «двокар'єрна» [16, с. 189]. Ця форма має на меті те, що на сучасному етапі розвитку суспільства раніше закріплені за гендером діяльність і обов'язки тепер не мають статевої відмінності. Так, тепер кар'єрна реалізація можлива не лише для чоловіка. А чоловік, у свою чергу, тепер може бути повністю зайнятий у домашніх обов'язках, якими раніше займалися жінки. Для такого шлюбу є ускладнення визначення нормативних очікувань стосовно рольової поведінки подружжя [40, с. 44].

За проведеними дослідженнями Гурко Т. приходиться до висновку про те, що стабільність шлюбу залежить від того, наскільки узгоджено між подружжям ставлення до професійної діяльності подружжя. Це означає, що якщо обидва партнери однаковою мірою визначають для себе час на професійну зайнятість та домашні справи, то такий шлюб буде стабільнішим [15, с. 31].

Авторка Кучмаєва О. в ході аналізу наявних досліджень приходиться до висновку про те, що рольове очікування подружжя безпосередньо залежить від культурного належання, що визначає гендерну відмінність. Так, у маскулінічних культурах, до яких можна віднести Грецію, Японію, Мексику та

ін., роль лідера займається чоловіком і переважає жорсткий розподіл рольової поведінки за гендерним принципом. Інша ситуація складається у фемінінних культурах, до яких належать країни Данії, Фінляндії, Норвегії, Швеції. У цьому вигляді культур немає суворого рольового визначення та тенденції до верховенства чоловіків [32, с. 59].

Також, можна говорити про те, що рольове очікування – досить індивідуальне поняття, і що для жінок та чоловіків рольові уявлення про шлюб можуть значно відрізнятись через можливість вибору рольової поведінки і для чоловіка, і для жінки. Так за підсумком дослідження Костарева В. В. було виявлено, що для жінки основним предиктором незадоволеності шлюбом є невиправдане очікування у задоволенні чоловіком батьківських обов'язків, відсутність різноманітності у сімейному житті та розуміння. Також жінки частіше говорять про відсутність підтримки та недостатньої допомоги у господарсько-побутовій сфері. Для чоловіків ситуація розгортається зовсім іншим чином: серед нездійснених очікувань у подружжя виявилися такі аспекти, як сексуальна незадоволеність, втрата привабливості дружини і розбіжність життєвих позицій [27, с. 25].

Психологи та соціологи, що досліджують сімейні відносини, наголошують на важливості початкового періоду розвитку сім'ї. Саме на цьому етапі формується модель майбутніх сімейних відносин:

- здійснюється розподіл влади та обов'язків,
- складаються духовні зв'язки між подружжям,
- ведеться пошук такого типу відносин, який задовольняв би обох, виробляються спільні сімейні цінності.

У молодого подружжя актуалізуються проблеми психологічної та побутової адаптації: вирішуються питання лідерства, емпатії, поділу домашніх навантажень. У перші роки шлюбу (особливо, якщо період передшлюбного знайомства був коротким) негативну роль можуть грати наслідки такого специфічного для передшлюбних відносин спотворення сприйняття, як ідеалізація партнера. І. Булах [5] наводить три точки зору на цю проблему:

1. Ідеалізація необґрунтовано завищує очікування, що висуваються до партнера та до взаємодії з ним. Усвідомлення того, що реальна людина відповідає ідеальному образу, грає деструктивну роль, призводить до глибокої незадоволеності відносинами загалом. Надалі все це, при невмінні чи небажанні налагодити взаємодію з урахуванням нового, реальнішого образу партнера, найчастіше тягне за собою розпад відносин.

2. Ідеалізація у передшлюбних відносинах може бути і конструктивною, коли вона стає стимулом для розвитку особистості партнера, визначає для нього деяку, умовно кажучи, «зону найближчого розвитку».

3. Третя точка зору представлена у рамках гуманістичної психології і найчіткіше викладена у роботах А. Маслоу. На його думку, особистостям, що самоактуалізуються, тобто які досягли найвищого рівня розвитку, ідеалізація не властива зовсім.

Початковий період шлюбу характеризується сімейною адаптацією та інтеграцією. За визначенням І. В. Гребеннікова, адаптація – це пристосування подружжя один до одного і до тієї ситуації, в якій знаходиться сім'я [13, с.55].

Психологічна сутність взаємної адаптації полягає у взаємоподібненні подружжя та у взаємному узгодженні думок, почуттів та поведінки. У цьому адаптація охоплює всі сфери сімейного життя. Адаптація подружжя здійснюється у двох основних видах співвідношень: рольових та міжособистісних. Базовим для рольових відносин виступає уявлення про цілі подружнього союзу, у яких виражається мотивація подружжя. Загальна мотивація сімейного союзу включає чотири провідних мотиви:

- господарсько-побутовий,
- морально-психологічний,
- сімейно-батьківський,
- інтимно-особистісний.

Можна одружуватися, орієнтуючись переважно на господарсько-побутовий союз, вважаючи, що у сім'ї – це добре налагоджений побут; як на союз морально-психологічний – бажаючи знайти вірного друга та супутника

життя, який добре розуміє саме вас; як на союз сімейно-батьківський, виходячи з того, що головна функція сім'ї є народження та виховання дітей, або як на союз інтимно-особистісний – прагнучи знайти бажаного та улюбленого коханого партнера.

У. Крейг підкреслює, що для того, щоб сім'я була благополучною, це уявлення має бути спільним, або стати такими, оскільки поведінка одного партнера не повинна суперечити уявленням іншого, і навпаки [35].

«Припасування» уявлень, ліквідація можливого їхнього конфлікту відбуваються саме на стадії первинної рольової адаптації. Для успішності подружніх відносин дуже важливою є узгодженість поглядів на характер і розподіл сімейних обов'язків. У сучасних сім'ях спостерігається змішання різних видів подружніх ролей, що постає як невідповідність і закономірно викликає напруженість. Наприклад, чоловік очікує, що дружина, яка виконує всі традиційні функції (ведення домашнього господарства, догляд за дітьми), нарівні з ним повинна брати участь і у фінансовому забезпеченні сім'ї, і відповідати за контакти з оточуючими організаціями – школами та інститутами (функція чоловіка у традиційному шлюбі або подружжя в егалітарному).

Не менше значення для стабільності шлюбу має й узгодженість про міжособистісні ролі – своєрідна фіксація становища людей системі групових зв'язків. У нормально адаптованій сім'ї не лише соціальні, а й міжособистісні ролі мають бути:

- а) узаконені членами сімейного союзу,
- б) схвалювані, підтримувані та доповнювані.

Таким чином, багато залежить від того, з якими ідеальними уявленнями людина одружується, як уявляє собі подружнє щастя. Між ідеальними уявленнями та реальними взаємини людей завжди були, є і будуть значні розбіжності. Це найпоширеніше джерело незадоволеності подружнім життям.

Висновки з першого розділу

На основі вивченої літератури стосовно теми дослідження можна зробити такі висновки.

1. Між поняттями «шлюб» та «сім'я» існує нерозривний взаємозв'язок. Їх соціальна сутність визначається зрештою панівними суспільними відносинами. Шлюб відчуває на собі серйозний вплив політики, права, моральності, релігії і т.д.. Сьогодні сім'я, як і суспільство в цілому, переживає перехідний період, що супроводжується негативними явищами: нестійкістю шлюбних відносин, зниженням соціальної відповідальності подружжя, високим рівнем їхньої індивідуалізації тощо.

2. Мотив одруження є структурним компонентом психологічної готовності до шлюбу, що спонукає до усвідомленої шлюбної поведінки і є умовою щодо його реалізації. Структура мотивів одруження включає внутрішні та зовнішні мотиви.

Внутрішні мотиви детерміновані активністю суб'єкта та характеризують: прагнення людини до кохання та прихильності у відносинах; бажання любити та піклуватися про партнера; сприйняття шлюбу як варіанта саморозвитку та особистісного зростання, джерела фізичного благополуччя та здоров'я, способу принести користь людям та суспільству.

Зовнішні мотиви, які детерміновані зовнішніми джерелами, пов'язані зі ставленням до шлюбу як: досягнення матеріальних благ; набуття визнання чи популярності; отримання допомоги та сприяння у сімейному та позасімейному контексті; набуття бажаного соціального статусу.

3. Основними компонентами психологічної готовності до шлюбу, поряд з мотивами одруження, виступають рольові очікування в шлюбі, ціннісні орієнтації та потреби особистості, шлюбно-сімейні установки, рольова ідентичність. Важливе значення для стабільності шлюбу є узгодженість про міжособистісні ролі – своєрідна фіксація становища людей системі групових

зв'язків. У нормально адаптованій сім'ї не лише соціальні, а й міжособистісні ролі мають бути:

- а) узаконені членами сімейного союзу,
- б) схвалювані, підтримувані та доповнювані.

Таким чином, багато залежить від того, з якими ідеальними уявленнями людина одружується, як уявляє собі подружнє щастя. Між ідеальними уявленнями та реальними взаємини людей існують розбіжності.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ВСТУПУ У ШЛЮБ

2.1 Процедури дослідження

Уявлення сучасної людини про подружні ролі в сім'ї недостатньо відображені у літературі, а відсутність у шлюбних партнерів знань про соціально-психологічні особливості статей є однією з причин неблагополуччя подружніх відносин та розпаду сімей. У цьому ми поділяємо думку багатьох авторів, що у суспільстві спостерігається збільшення сімейних відносин егалітарного типу [11; 12; 43; 47]. Фіксується зростання кількості сімей із приблизно рівним розподілом подружніх ролей, традиційна модель, де жінка бере на себе всі ролі, крім матеріального забезпечення сім'ї, поступово втрачається. Сучасна жінка бере участь у процесі суспільної праці стільки ж, скільки і чоловік, і у зв'язку з цим зростають її претензії не на декларовану, а на фактичну рівність у правах та обов'язках із чоловіком.

Мета дослідження: визначити особливості мотивації та рольові очікування вступу у шлюб молоді та людей середнього віку.

Дослідження включало етапи теоретичного аналізу проблеми, організації та проведення емпіричного дослідження, застосування діагностичних методик та аналізу отриманих результатів (метод математичної статистики).

Емпірична база дослідження.

Дослідження мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді (21-30 років) та людей середнього віку (30 – 40 років) проводилося з вересня по листопад 2021 року. Загальну вибірку склали 60 осіб віком від 21 до 40 років (середній вік досліджуваних – 30 років). Вибірка була складена у випадковому порядку, досліджувані належать до різних спеціальностей, але всі мають вищу освіту, працевлаштовані і є працівниками компанії «Баскет», м. Харків.

2 дослідницькі групи було складено за віком респондентів:

1 група – молодь (вік 21-30 роки), які знаходяться у шлюбі або у предшлюбних відносинах. Кількість – 30 осіб. Сердній вік 25 років.

2 група –люди середнього віку (вік 30-40 років), які знаходяться у шлюбі або предшлюбних відносинах. Кількість – 30 осіб. Сердній вік 37 років.

Учасникам дослідження було запропоновано пройти тестування та заповнити невелику анкету (Додаток Д).

Після чого було здійснено обробку отриманих результатів. Перший пошуково-теоретичний етап включав складання списку використаної літератури, вивчення вітчизняної та зарубіжної літератури з проблеми незадоволеності шлюбом. Було розглянуто психологічні предиктори незадоволеності шлюбом. Розроблено структуру роботи, визначено теоретико-методологічні засади, обґрунтовано актуальність наукової проблеми дослідження, сформульовано мету, об'єкт, предмет, завдання, гіпотези дослідження, операціоналізовано базові поняття, обрано методи дослідження.

Другий етап – дослідницький, включав розробку програми емпіричного дослідження, апробацію дослідницького інструментарію, формування вибірки досліджуваних, проведення дослідження, збирання емпіричних даних, якісний та кількісний аналіз отриманих результатів дослідження, їх опис.

Третій заключно-узагальнюючий етап включав формулювання висновків емпіричного дослідження, завершення оформлення роботи.

2.2 Методи дослідження

У дослідженні було використано комплекс методів і методик дослідження:

1. Теоретичні методи: аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення даних.
2. Емпіричні методи: тестування за обраними методиками, анкетування.
3. Методи математико-статистичної обробки отриманих результатів.

В якості методу збору емпіричної інформації був використаний психодіагностичний інструментарій, а саме:

1. Методика «Рольові очікування та домагання у шлюбі (РОП)» А.Волкова (Додаток А).
2. Діагностика міжособистісних відносин (Т. Лірі, модифікація Ю. Решетник та Г. Васильченко) (Додаток Б).
3. Опитувальник задоволеності шлюбом (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко) (Додаток В).
4. Методика «Оцінка мотивації» (Assessment of motivation) (Е. Деці) (Додаток Г).
5. Анкета визначення очікувань від шлюбу (Додаток Д).

Далі представлений більш детальний опис використаних методик.

1. Методика «Рольові очікування та домагання у шлюбі (РОП)» А. Н. Волкова.

Опитувальник «Рольові очікування та домагання у шлюбі» (РОП) розроблений О.М. Волковою і спрямований на виявлення уявлень подружжя або пари про значущість у сімейному житті таких аспектів, як: сексуальні відносини, особиста спільність чоловіка та дружини, батьківські обов'язки, професійні інтереси подружжя, господарсько-побутове обслуговування, моральна та емоційна підтримка між подружжям, зовнішня привабливість партнера [12].

Ці показники, відбиваючи основні функції сім'ї, становлять шкалу сімейних цінностей (ШСЦ). Уточнення уявлень подружжя про бажаний розподіл ролей між чоловіком та дружиною при реалізації сімейних функцій, об'єднаних шкалою рольових очікувань та домагань (ШРОП). Таким чином, результати даної методики дозволяють виявити ієрархії сімейних цінностей подружжя або пари, а також зробити висновок про соціально-психологічну сумісність майбутнього або існуючого подружжя в сім'ї [34].

Ця методика має дві версії: чоловічу та жіночу. У кожній версії представлено 36 тверджень. Середній час, який займає тестування за

опитувальником, становить 30 хвилин. Людині пропонується самостійно ознайомитися з набором тверджень, які відповідають їх статі, і висловити своє ставлення до кожного твердження, використовуючи такі варіанти відповідей: «Повністю згоден», «Загалом, це правильно», «Це не зовсім так», «Це неправильно».

Після проходження опитувальника результати розподіляються за сьома шкалами. Інтимно-сексуальна шкала (твердження № 1 – 3) – шкала значущості сексуальних взаємин у шлюбі. Високі оцінки за шкалою означають, що респондент вважає сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, ставлення до партнера істотно залежить від оцінки його як сексуального партнера. Низькі оцінки за шкалою інтерпретуються як недооцінка сексуальних взаємин у шлюбі.

Шкала особистісної ідентифікації з партнером (твердження № 4 – 6) – шкала, що відображає встановлення чоловіка (дружини, партнера) на особистісну ідентифікацію зі шлюбним партнером: очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, способів проведення часу. Низькі оцінки за шкалою передбачають встановлення на особисту автономію.

Господарсько-побутова шкала вимірює встановлення подружжя на реалізацію господарсько-побутової функції сім'ї. Ця шкала, як і всі наступні, має дві підшкали: «рольові очікування» та «рольові претензії».

Підшкала «рольові очікування» (твердження № 7 – 9) – оцінки розглядаються як ступінь очікування від партнера активного вирішення побутових питань. Чим вищі оцінки за шкалою рольових очікувань, тим більше вимог висуває чоловік (дружина) до участі чоловіка (дружини) в організації побуту, тим більше значення має господарсько-побутові вміння та навички партнера.

Підшкала «рольові домагання» (твердження № 22 – 24) відбиває установки на власну активну участь у веденні домашнього господарства. Загальна оцінка за шкалою сприймається як оцінка чоловіком (дружиною) значимості побутової організації сім'ї.

Батьківсько-виховна шкала дозволяє стверджувати про факт ставлення подружжя до своїх батьківських обов'язків.

Підшкала рольових очікувань (твердження № 10 – 12) показує виразність встановлення респондента на активну батьківську позицію шлюбного партнера.

Підшкала рольових домагань (твердження № 25 – 27) відбиває орієнтації чоловіка (дружини) на обов'язки для піклування за дітьми. Загальна оцінка шкали сприймається як показник значущості для респондентів батьківських функцій. Чим вищою є оцінка шкали, тим більшого значення надає чоловік (дружина) ролі батька (матері), тим більше він (вона) вважає батьківство основною цінністю, що концентрує довкола себе життя сім'ї.

Шкала соціальної активності відбиває установку на значущість зовнішньої соціальної активності (професійної, суспільної) для стабільності шлюбно-сімейних відносин.

Підшкала «рольові очікування» (твердження № 13 – 15) вимірює ступінь орієнтації чоловіка (дружини) на те, що шлюбний партнер повинен мати серйозні професійні інтереси, відігравати активну громадську роль, самостверджуватись та самореалізовуватись.

Підшкала «рольові домагання» (твердження № 28 – 30) ілюструє вираженість своїх професійних потреб чоловіка(-ів). Загальна оцінка шкали виражає важливість позасімейних інтересів чоловіка (дружини), що є основними цінностями у процесі міжособистісної взаємодії подружжя. Емоційно-психотерапевтична шкала виражає установку на значущість емоційно-психотерапевтичної функції шлюбу.

Підшкала «рольові очікування» (твердження № 16 – 17) вимірює ступінь орієнтації чоловіка (дружини) на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї в питаннях: корекції психологічного клімату в сім'ї, надання моральної та емоційної підтримки.

Підшкала «рольові домагання» (твердження № 31 – 33) показує прагнення чоловіка (дружини) бути сімейним «психотерапевтом».

Загальна оцінка – показник орієнтації респондентів на сучасні зразки зовнішнього вигляду.

2. Методика «Діагностика міжособистісних відносин», розроблений Т. Лірі.

Методика «Діагностика міжособистісних відносин» створена Т. Лірі, Г. Лефоржем, Р. Сазеком у 1954 р. для вивчення стилю та структури міжособистісних відносин, а також за допомогою даної методики виявляється переважний тип відносин до людей у самооцінці та взаємооцінці.

Для представлення основних соціальних орієнтацій Т. Лірі розробив умовну схему як кола, розділеного на сектори. У цьому колі по горизонтальній та вертикальній осях позначені чотири орієнтації: домінування-підпорядкування, дружелюбність-ворожість. У свою чергу, ці сектори поділені на вісім – відповідно до більш приватних відносин. Для ще більш тонкого опису коло ділять на 16 секторів, але найчастіше використовуються октанти, певним чином орієнтовані щодо двох головних осей.

Також Т. Лірі пропонував використовувати методику з метою оцінки спостереження поведінки людей, тобто. поведінки в оцінці оточуючих («з боку»), для самооцінки, оцінки близьких людей, для опису ідеального «Я». Відповідно до цих рівнів діагностики змінюється інструкція відповіді. Ця методика містить 128 тверджень, випробуванням необхідно вибрати твердження, які відповідають його уявленню про себе (Додаток Б).

Після того, як піддослідний оцінив себе, підраховуються бали по кожному з 8 октантів психограми методики. Кожен плюс оцінюється у 1 бал; таким чином, максимальна оцінка рівня – 16 балів

1-й октант: питання 1-4, 33-36, 65-68, 97-100.

2-й октант: питання 5-8, 37-40, 69-72, 101-104.

3-й октант: питання 9-12, 41-44, 73-76, 105-108.

4-й октант: питання 13-16, 45-48, 77-80, 109-112.

5-й октант: питання 17-20, 49-52, 81-84, 113-116.

6-й октант; питання 21-24, 53-56, 85-88, 117-120.

7-й октант: питання 25-28, 57-60, 89-92. 121-124.

8-й октант: питання 29-32, 61-64, 93-96, 125-128.

Максимальна оцінка рівня – 16 балів, але вона розділена на чотири ступені вираженості відношення: Адаптивна поведінка: 0-4 бали – низький ступінь 5-8 балів – помірна Екстремальна поведінка до патології: 9-12 балів – високий ступінь 13-16 балів – екстремальний

Кожному з 8 октантів відповідає тип міжособистісних відносин:

- I. Авторитарний.
- II. Егоїстичний (незалежний-домінуючий).
- III. Агресивний.
- IV. Недовіливо-скептичний (підозрілий).
- V. Покірно-сором'язливий (підпорядкований).
- VI. Залежний – слухняний.
- VII. Співпрацюючий-конвенційний.
- VIII. Альтруїстичний (відповідально великодушний) [5].

3. *Тест-опитувальник задоволеності шлюбом* (Столін В. В., Романова Т. Л., Бутенко Г. П.)

Призначений для експрес-діагностики ступеня задоволеності – незадоволеності шлюбом або відносинами в парі, а також ступеня узгодження – неузгодженості задоволеності шлюбом у тієї чи іншої соціальної групи [20].

Опитувальник є одновимірною шкалою, що складається з 24 тверджень, що стосуються різних сфер: сприйняття себе і партнера, думки, оцінки, установки і т.д. Кожному твердженню відповідають три варіанти відповіді: а – «вірно»; в – «важко сказати» і з – «невірно» [39].

Пропонований опитувальник може бути використаний скрізь, де необхідна експрес-діагностика задоволеності шлюбом: при проведенні наукового дослідження в галузі психології сім'ї, при психопрофілактичних обстеженнях, а також у сфері сімейного консультування і психотерапії. Опитувальник задоволеності шлюбом можна з успіхом застосовувати для

діагностики кризового стану подружньої підсистеми на будь-якому етапі життєвого циклу сім'ї.

Текст методики складається з 24 тверджень (початковий варіант містив 29 тверджень), які можуть бути зведені до шести наступним типам:

- Порівняння свого шлюбу/віднош з іншими шлюбами/відносинами.
- Припущення про оцінку власного шлюбу/віднош з боку.
- Констатація тих чи інших почуттів на адресу партнера в сьогоденні або минулому.
- Власна оцінка партнера за низкою параметрів.
- Установка на зміну характеру партнера.
- Думка, позитивна або негативна, щодо шлюбу взагалі.

Кожному твердженню відповідають три варіанти відповіді: «вірно», «важко сказати», «невірно» (або їх семантичні аналоги).

Твердження містять як позитивні, так і негативні характеристики шлюбу та сформульовані як в позитивній, так і в негативній формі. Заповнення опитувальника займає не більше 10 хвилин. Питання не стосуються зайвих інтимних фактів і подробиць.

Випробуванням пропонується уважно прочитати кожне твердження та вибрати один із варіантів відповідей. Після обрання респондентом варіанту відповіді нараховується певна кількість балів. Далі підраховується сумарний бал з усіх відповідей [44].

4. Методика «Оцінка мотивації» (Assessment of motivation) (Е. Десі)

В якості основи для діагностики мотивації та прагнень особистості була обрана методика, створена відомими американськими психологами Едвардом Десі і Річардом Райаном і спирається на теорію самодетермінації, що належить їм (Self=Determination Theory – SDT). У контексті даного підходу самодетермінація, або автономія, розглядається як відчуття та реалізація свободи вибору людиною способу поведінки та існування у світі незалежно від впливають на нього сил зовнішнього оточення та внутрішньоособистісних

процесів. Десі і Райан розуміють самодетермінацію одночасно і як вроджену схильність організму до залучення в поведінку, що цікавить. Це не означає її генетичної зумовленості. Швидше, зазначену вище вроджену спрямованість можна як деяку стартову точку процесу розвитку, напрям якого залежить від особливостей взаємодії дитини з навколишнім світом.

Роботи Десі та Райан продемонстрували, що існує, як мінімум, три принципові мотиваційні вектори, які вирішальною мірою визначають характер взаємозалежності діяльнійшої активності та мотивації досягнення:

- індивідуальні суб'єктивні уявлення про ймовірність особистісного успіху та складності, що стоїть перед індивідом завдання;
- ступінь значущості для суб'єкта цього завдання та, у зв'язку з цим, сила прагнення підтримати та підвищити самооцінку;
- схильність цієї конкретної особистості до адекватного приписування собі самій, іншим людям та обставинам відповідальності за успіх та невдачу.

З позиції Десі, дослідження показників мотивації досягнення може розвиватися у зрілому віці насамперед, з допомогою навчання. Адекватна мотивація досягнення може закономірно формуватися і конструктивно реалізовуватись лише в рамках системи відносин, які характеризуються рисами справжньої співпраці та, насамперед, гармонійного поєднання особистісно не руйнівного тиску: позитивного санкціонування за успіхи та непринизливої підтримки у разі невдачі.

Опитувальник складається з 23 питань. Респондентам пропонується ряд тверджень. Якщо опитуваний згоден з висловлюванням, то поруч з його номером слід вписати «так» або поставити знак «+», якщо не згодні – «ні» («-») [58].

5. Анкета визначення очікувань від шлюбу (Додаток Д). Розроблена анкета, складається з 10 питань, в кожному з них закладено питання про поняття, функції сім'ї, найбільш оптимальний вік для створення сім'ї тощо. За

результатами відповідей був здійснений якісний і кількісний аналіз отриманих даних. Анкетування проводилося в індивідуальному порядку.

При підготовці анкети ми прагнули до того, щоб питання були точно сформульовані та відповідали освітньому і культурному рівню респондента, всі коментарі чітко сформульовані для респондента. Ми враховували формулювання питань, порядок вживання слів, при складанні питань для анкети застосовувалися відкриті (вільна форма відповіді) і закриті (варіанти відповідей) питання.

Додатково застосовувалися методи математичної статистики для обробки отриманих даних – t-критерій Стьюдента. Критерій Стьюдента – це узагальнена назва статистичних тестів. Найчастіше ці критерії використовуються для перевірки рівності середніх в двох групах. Нульова гіпотеза має на увазі, що середні значення рівні, в іншому випадку приймається гіпотеза зсуву [27].

Умовою застосування t-критерію є нормальність розподілу досліджуваних даних, тобто критерій є параметричний. Якщо ж розподіл відхиляється від нормального, то в такому випадку необхідно застосовувати методи непараметричної статистики, для яких немає необхідності в нормальному розподілі, наприклад, критерій Уїлкоксона.

При інтерпретації результату розрахунку t-критерію Стьюдента необхідно скористатися таблицею критичних значень для необхідного рівня значущості α (в даній роботі для $\alpha = 0,05$). Тоді, коли розраховане значення дорівнює або більше табличного критичного, робиться висновок про статистичну достовірність відмінностей між групами. Якщо ж розраховане значення менше критичного, то відмінності незначущі [34; 35].

Висновки до другого розділу

Дослідження особливостей мотивації та ролі очікування вступу у шлюб молоді та людей середнього віку має певну структуру. Воно складається з трьох основних етапів, які мають конкретні методи та методики, а саме:

1. Підготовчо-теоретичний етап (аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження).
2. Експериментальний етап (проведення тестування та анкетування).
3. Узагальнювальний етап (аналіз отриманих результатів дослідження).

Дослідницька вибірка є достатньою за обсягом, репрезентативною, обраною випадково. Це означає що дані які ми отримуємо на цій вибірці можуть бути поширені на генеральну сукупність.

Комплекс методів, що було використано в роботі, відповідає меті та завданням дослідження, критеріям надійності та валідності:

1. Методика «Рольові очікування та домагання у шлюбі (РОП)» А. Н. Волкова;
2. Діагностика міжособистісних відносин (Т. Лірі, модифікація Ю. А. Решетник та Г. С. Васильченко);
3. Опитувальник задоволеності шлюбом (В. В. Столін, Т. А. Романова, Г. П. Бутенко);
4. Методика «Оцінка мотивації» (Assessment of motivation) (Е. Л. Дісі та В. І. Чирков, в адаптації М. Ю. Бояркіна);
5. Анкета визначення очікувань від шлюбу.

РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА, СПРЯМОВАНА НА ДІАГНОСТИКУ МОТИВАЦІЇ ТА РОЛЬОВИХ ОЧІКУВАНЬ ВСТУПУ У ШЛЮБ МОЛОДІ ТА ЛЮДЕЙ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

3.1 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

У цьому підрозділі вирішується завдання з'ясувати місце очікувань та домагань у різних сферах. Для вирішення цього завдання нами були використані наступні методики: «Рольові очікування та домагання респондентів у шлюбі (РВП)», «Методика діагностики міжособистісних відносин» Т. Лірі, Дослідження задоволеністю шлюбом, за методикою В. Століна.

Для визначення рівня очікувань та домагань у сімейному житті партнерів було використано методику «Рольові очікування та домагання респондентів у шлюбі (РВП)». Також ця методика спрямована на виявлення у подружжя бажаного розподілу ролей між чоловіком і дружиною при реалізації сімейних функцій.

Молодим людям та людям середнього віку пропонувався набір тверджень, тобто матеріал даної методики є 36 різних тверджень про шлюб, сім'ю, відносини чоловіка і дружини. Таким чином, дана методика повністю відповідає вимозі виявлення рівня очікувань та домагань у шлюбі.

В таблиці 3.1 та на рис. 3.1 представлені результати дослідження сімейних цінностей, такі як: інтимно-сексуальні, особистісна ідентифікація з чоловіком, господарсько-побутова, батьківсько-виховна, соціальна активність, емоційно-психотерапевтична, зовнішня привабливість за методикою «Рольові очікування та домагання у шлюбі» (РОП).

Таблиця 3.1

Результати за методикою «Рольові очікування та домагання у шлюбі» РОП

Шкала	Молодь		Люди середнього віку	
	Абсолют.	Відносн.	Абсолют.	Відносн.
Зовнішня привабливість	26	86,67%	20	66.67%
Емоційно-психотерапевтична	25	83,33%	17	56,67%
Соціальна активність	25	83,33%	19	63,33%
Батьківсько-виховна	20	66.67%	25	83,33%
Господарсько-побутова	19	63,33%	24	80%
Особистісна ідентифікація з чоловіком	17	56,67%	22	73,33%
Інтимно-сексуальні	25	83,33%	25	83,33%

Рис. 3.1. Показники за методикою «Рольові очікування та домагання у шлюбі» РОП (А. Н. Волкова)

За інтимно-сексуальною шкалою сімейних цінностей у обох вибірок 83,33% респондентів. Це говорить про те, що обидві вибірки вважають сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя.

За шкалою особистісної ідентифікації в групі молоді 56,67% від загальної кількості респондентів, у групі людей середнього віку – 73,33%. Це свідчить, що респонденти очікують спільність інтересів із партнером, спільність потреб, ціннісних орієнтацій, і навіть способів проведення часу. Люди середнього віку трохи більше віддають перевагу встановленню на особисту автономію.

За господарсько-побутовою шкалою значення медіани за рольовими очікуваннями в групі молоді 63,33% від загальної кількості респондентів, у групі людей середнього віку – 80%. Це говорить про те, що люди середнього віку прагнуть більше залучати до участі партнера в організації побуту і для них більш значущі господарсько-побутові вміння та навички партнера.

За батьківсько-виховною шкалою за рольовими очікуваннями в групі молоді 66,67% від загальної кількості респондентів, у групі людей середнього віку – 83,33%. Це говорить про те, що у людей середнього віку більш виражена установка на активну батьківську позицію свого партнера.

За шкалою соціальної активності за рольовими очікуваннями в групі молоді 83,33% від загальної кількості респондентів, у групі людей середнього віку – 63,33%. Це свідчить, що особи молодого віку більш орієнтовані те що, що партнер повинен мати серйозні професійні інтереси, грати активну громадську роль. У молоді виражена значущість позасімейних інтересів, які є основними цінностями у процесі міжособистісної взаємодії партнерів.

За емоційно-психотерапевтичною шкалою значення медіани за рольовими очікуваннями в групі молоді 83,33% від загальної кількості респондентів, у групі людей середнього віку – 56,67%. Це говорить про те, що респонденти 1 групи (молодь) більше очікують, що саме вони візьмуть на себе роль емоційного лідера в ситуації вирішення сімейних питань. Респонденти 2

вибірки більше вважають за краще, щоб партнер брав роль емоційного лідера, ніж вони самі.

За шкалою зовнішньої привабливості значення медіани в групі молоді 86,67% від загальної кількості респондентів, у групі людей середнього віку – 66,67%. Це говорить про те, що для молоді більш значуща зовнішня привабливість партнера. Але слід зауважити, що людям середнього віку також важливо виглядати привабливо.

Отже, можна зробити висновок, що людям середнього віку в шлюбних відносинах важливі надійність в господарських справах, високий рівень залучення в батьківські обов'язки та особистий простір. Натомість молоді важливішими є соціальна активність та фізично-емоційна привабливість.

2. «Методика діагностики міжособистісних відносин» Т. Лірі

Ця методика застосовується для вивчення стилю та структури міжособистісних відносин та виявлення переважаючого типу відносин до людей у самооцінці та взаємооцінці, що безпосередньо впливає на мотивацію і рольові очікування в шлюбних відносинах.

Результати проведення цієї методики наведені в Таблиці 3.2 та Рис. 3.2.

Таблиця 3.2

Типи міжособистісних відносин респондентів двох груп

Шкала	Молодь		Люди середнього віку	
	Абсолют.	Відносл.	Абсолют.	Відносл.
Властно-лідуючий тип	10	33,33%	8	26,367%
Незалежно-домінуючий тип	10	33,33%	8	26,67%
Співробітницько-конвенційний тип	5	16,67%	7	23,33%
Прямолінійно-агресивний тип	2	6,67%	2	6,67%

Продовження таблиці 3.2

Недовіжливо-скептичний тип	1	3,33%	2	6,67%
Відповідально-великодушний тип	1	3,33%	3	10%

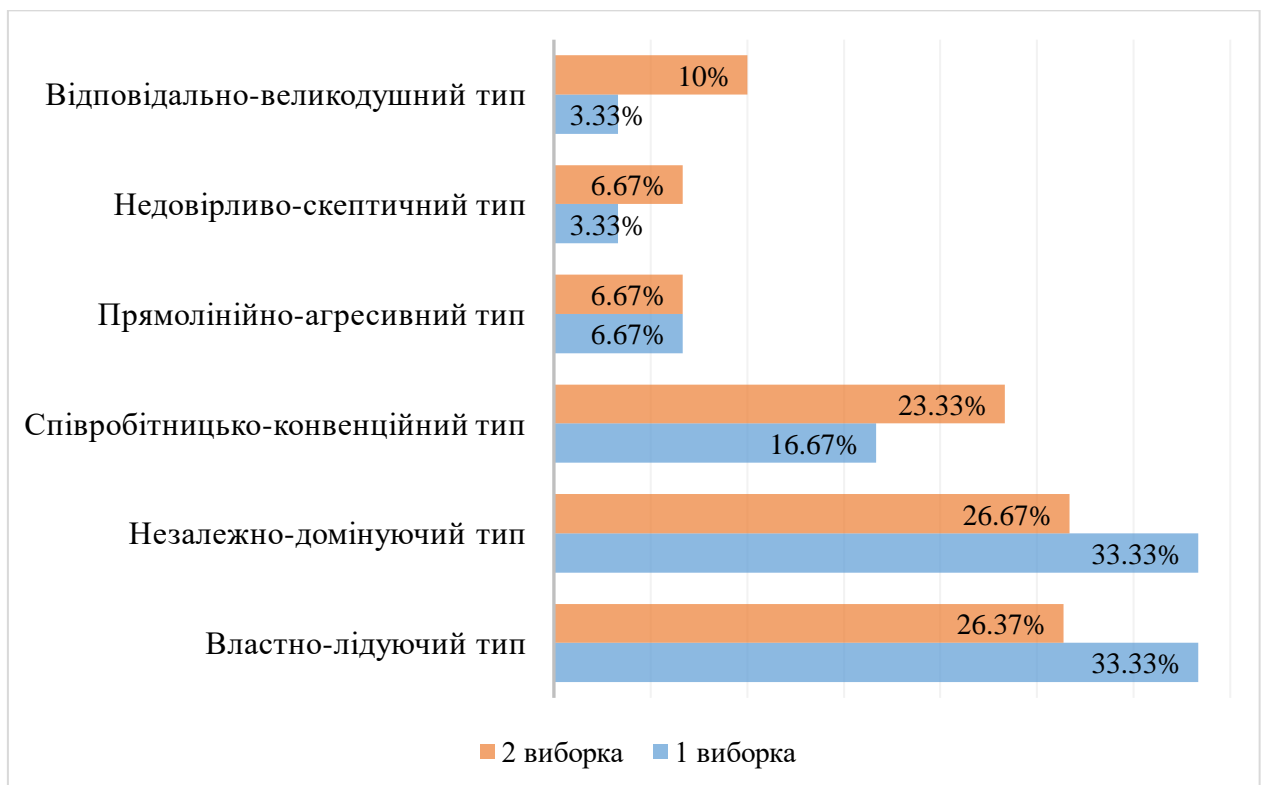

Рис.3.2. Результати дослідження за методикою «Діагностика міжособистісних відносин» (середні значення)

Провівши аналіз типів міжособистісних відносин, можна сказати, що у 10 (33,33%) респондентів 1 та 2 вибірки переважає владно-лідуючий тип, який характеризується оптимістичністю, швидкістю реакцій, високою активністю, вираженою мотивацією досягнення, тенденцією до домінування, підвищеним рівнем домагань, легкістю та швидкістю у прийнятті рішень, гармонійністю (тобто орієнтацією переважно на власну думку та мінімальною

залежністю від зовнішніх середовищних факторів), екстравертованістю. Вчинки та висловлювання можуть випереджати їхню продуманість. Це реагування на кшталт «тут і зараз», виражена тенденція до спонтанної самореалізації, активний вплив на оточення, завойовницька позиція, прагнення вести за собою та підкоряти своїй волі інших.

10 (33,33%) респондентів 1 вибірки та 8 осіб (26,67%) 2 вибірки є носіями незалежно-домінуючого типу міжособистісних відносин. У характеристиці цього типу присутні риси самовдоволення, дистантність, егоцентричність, підвищений рівень домагань, почуття суперництва, що у прагненні зайняти відокремлену позицію групи. Домінантність тут меншою мірою звернена на спільні з групою інтереси і не виявляється прагненням вести людей за собою, заражаючи їх своїми ідеями. Стиль мислення не є шаблонним, творчим. Думка оточуючих сприймається критично, власна думка зводиться у ранг догми чи досить категорично відстоюється. Висока пошукова активність поєднується з розсудливістю. Відзначена низька підпорядкованість.

5 (6,67%) респондентів 1 вибірки та 7 респондентів (23,33%) 2 вибірки мають співробітницько-конвенційний тип міжособистісних відносин, який має такі особистісні характеристики, як емоційна нестійкість, високий рівень тривожності і низький рівень агресивності, підвищена відгукованість на середовищні впливи, залежність самооцінки від думки значимих інших, співробітництво. Відзначена екзальтація, потреба у виливі дружелюбності на оточуючих, пошуки визнання в очах найбільш авторитарних особистостей групи; прагнення знайти спільність із іншими; фіксується інтерес, сприйнятливість до емоційного настрою групи; широке коло інтересів за деякої поверхневості захоплень.

У решті групи виявлено прямолінійно-агресивний (4%), відповідально-великодушний (4%) та недовірливо-скептичний (3,33%) типи міжособистісних відносин.

За допомогою методики «Діагностика міжособистісних відносин» Т. Лірі ми визначили домінуючі орієнтації респондентів. Т. Лірі виділив чотири орієнтації:

- домінування,
- підпорядкування,
- дружелюбність,
- ворожість.

Отримані дані наочно представлені в Таблиці 3.3 та Рис.3.3.

Таблиця 3.3

Домінуючі орієнтації респондентів двох груп

	Молодь		Люди середнього віку	
	Абсолют.	Відносн.	Абсолют.	Відносн.
Домінування	20	66,67%	14	46,67%
Ворожість	6	20%	7	23,33%
Товаристкість	4	13,33%	9	30%

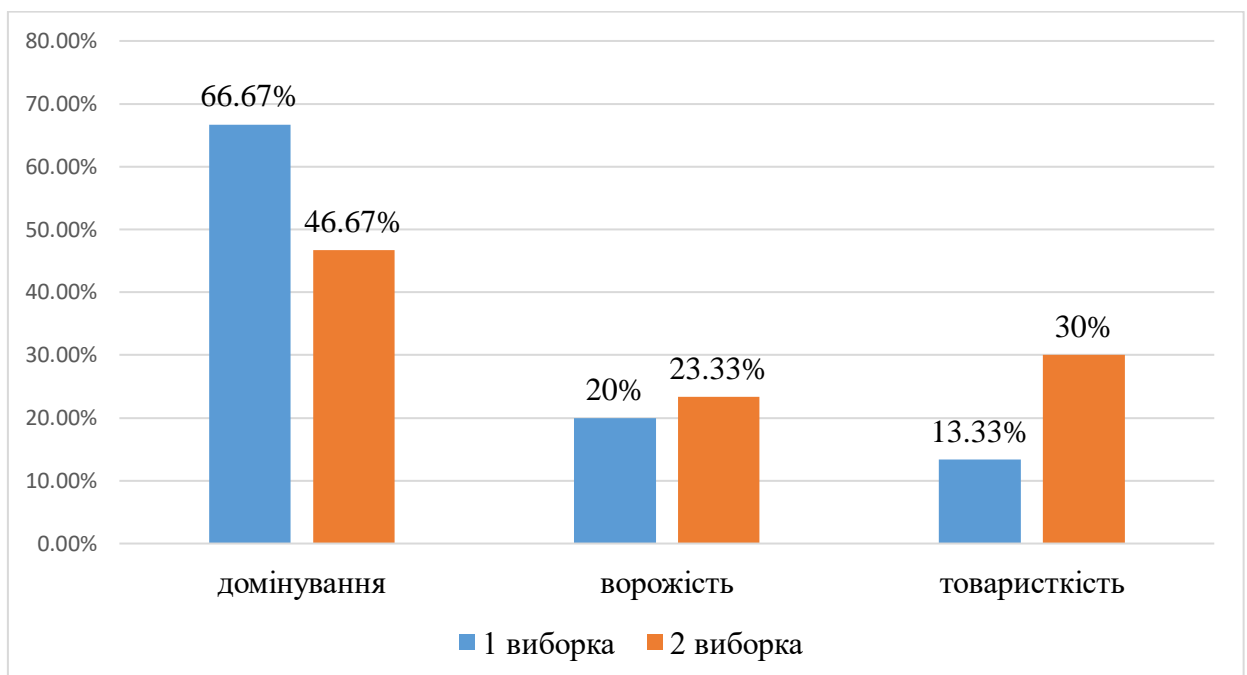

Рис.3.3. Результати дослідження домінуючих орієнтацій респондентів,%

Результати дослідження показують, що 20 (66,67%) респондентів 1 вибірки та 14 (46,67%) 2 вибірки мають орієнтацію домінування з інших членів міжособистісних відносин. 6 респондентів (20%) 1 вибірки та 7 (23,33%) 2 вибірки орієнтовані на ворожість – тривале стійке негативне ставлення або система оцінок, що застосовується до оточуючих, предметів та явищ.

Лише 4 особи (13,33%) 1 вибірки та 9 респондентів (30%) 2 вибірки є носіями позитивної орієнтації – дружелюбності, тобто дружнього розташування, доброзичливого ставлення до будь-кого, здатність бачити і поважати особистість в іншій людині, готовність довіряти оточуючим та долі. Орієнтації на підпорядкування у респондентів не виявлено.

За результатами дослідження зроблено висновки: у респондентів 1 вибірки (молодь 21-30 років) чітко видно переважання низького рівня самооцінки, владно-лідеруючий та незалежно-домінуючий типи міжособистісних відносин. Це говорить про неадекватне формування самооцінки та тенденції до лідерства та домінування над іншими членами міжособистісних відносин. Загалом можна сказати, що у 2 вибірці (люди середнього віку 30-40) зосередилися сильні типи особистості, з переважною орієнтацією на домінування, що може створювати труднощі у формуванні самооцінки та взаємооцінки.

3. Дослідження задоволеністю шлюбом, за методикою В. Століна

Відповідно до алгоритму дослідження, представленого вище, першим кроком було дослідження задоволеності у шлюбі у 2 вибірках.

Таблиця 3.4

Дослідження задоволеністю шлюбом за методикою В.Століна

Шкала	Молодь		Люди середнього віку	
	Абсолют.	Відносн.	Абсолют.	Відносн.
Абсолютно неблагоприємні	1	3,33%	0	0

Продовження таблиці 3.4

Скоріше неблагоприємні	2	6,67%	3	10%
Перехідні	4	13,33%	2	6,67%
Благоприємні	13	43,33%	14	46,67%
Асбсолютно благоприємні сім'ї	10	33,33%	11	36,67%

25 респондентів за результатами дослідження набрали понад 30 балів, що дозволяє їх віднести до абсолютно благополучних, або, швидше, благополучних. 4 респондента за результатами дослідження набрали менше 30 балів, що дозволяє їх зарахувати до неблагополучних. Подамо на Рис.3.4 результати дослідження задоволеністю шлюбом респондентів обох груп.

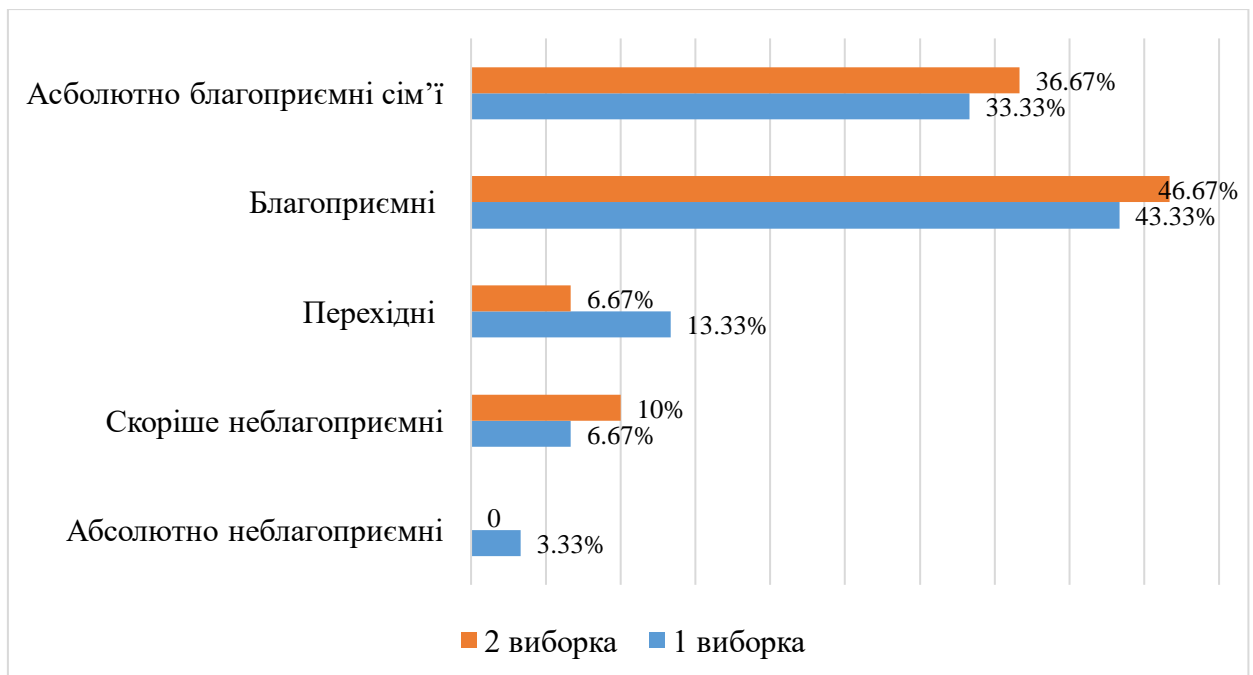

Рис.3.4. Результати дослідження задоволеністю шлюбом

На рисунку 3.4. видно, що благополучних сімей більше, ніж неблагополучних, отже задоволених шлюбом за результатами дослідження – 25 респондентів. Не задоволені шлюбом 4 респондента.

Результати за методикою «Оцінка мотивації» Е. Десі наведені в таблиці 3.5 та на рис.3.5.

Таблиця 3.5

Результати діагностики за методикою «Оцінка мотивації», Е. Десі

Рівень потреби	Молодь		Люди середнього віку	
	абсол. кількість	віднос. кількість	абсол. кількість	віднос. кількість
Висока потреба	1	3,33%	0	0
Підвищена потреба	2	6,67%	3	10%
Середня потреба	4	13,33%	2	6,67%
Знижена потреба	13	43,33%	14	46,67%
Низька потреба	10	33,33%	11	36,67%

Представимо отримані результати графічно на рис.3.5

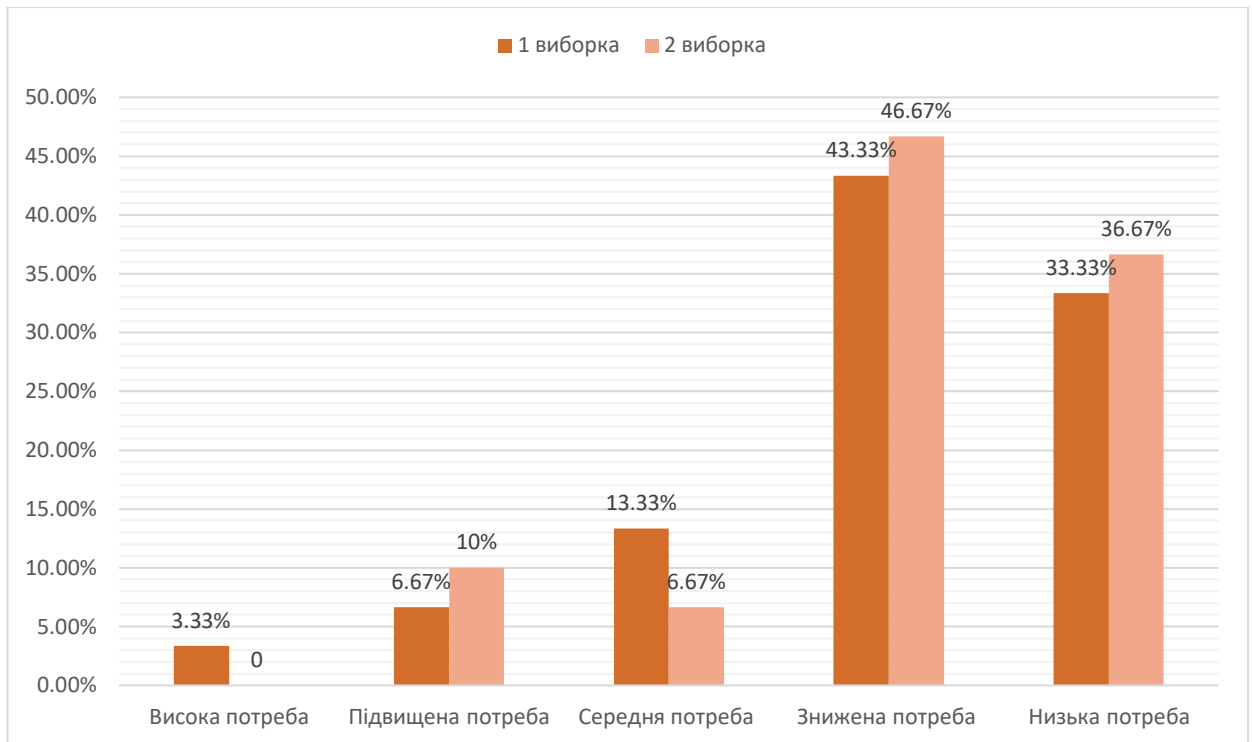

Рис.3.5. Результати діагностики за методикою оцінки мотивації

Результати опитування респондентів обох вибірок показують, що більшість молоді має середній рівень потреби досягнення мети – 9 осіб (50%), у людей середнього віку середній рівень потреби досягнення мети (26,67%). Наявність середньої потреби досягнення респондентів свідчить про те, що яскраво виражена тенденція у них відсутня. Ця категорія респондентів 1 вибірки іноді прагне до успіху, а іноді уникає невдачі. На противагу молоді у людей середнього віку діагностовано переважну кількість осіб, які мають підвищений рівень потреби досягнення мети – 6 осіб (60%).

Низька потреба в досягненні мети серед людей середнього віку не виявлена, серед молоді – це 1 особа (5%). Діяльність цієї особи пов'язана зі страхом невдачі та негативних очікувань.

Люди середнього віку, які продемонстрували високу і підвищену потреби в досягненні успіху, наполегливі в досягненні мети (успіху) і більшою мірою проявляють в собі цілеспрямованість. Виконуючи ті або інші завдання керівництва, прагнуть досягати позитивних результатів.

Як видно з результатів дослідження, молодь має переважно підвищену потребу у досягненні мети – 5 осіб (63%). Серед у людей середнього віку таких

осіб 6 (50%), що складає рівно половину з опитуваних респондентів цієї вибірки. Серед молоді виявлено 2 особи (25%), які мають середній рівень потреби досягнення мети, серед у людей середнього віку таких 3 особи (25%). Характерною ознакою для молодого віку є відсутність осіб зі зниженим та низьким рівнем досягнення мети, серед більш старших респондентів виявлено 2 особи зі зниженим рівнем (16,67%) та 1 особу (8,33%) з низьким рівнем потреби досягнення поставленої мети.

Результати дослідження в обох групах наведені в таблиці 3.6 та рис.3.6.

Таблиця 3.6

Результати діагностики за методикою Орлова Ю.М. «Потреба в досягненні мети. Шкала оцінки потреби в досягненні успіху» за віком серед респондентів

Рівень потреби	Молодь		Люди середнього віку	
	абсол. кількість	віднос. кількість	абсол. кількість	віднос. кількість
Висока потреба	12	40%	0	0
Підвищена потреба	18	60%	6	20%
Середня потреба	0	0	18	60%
Знижена потреба	0	0	6	20%
Низька потреба	0	0	0	0

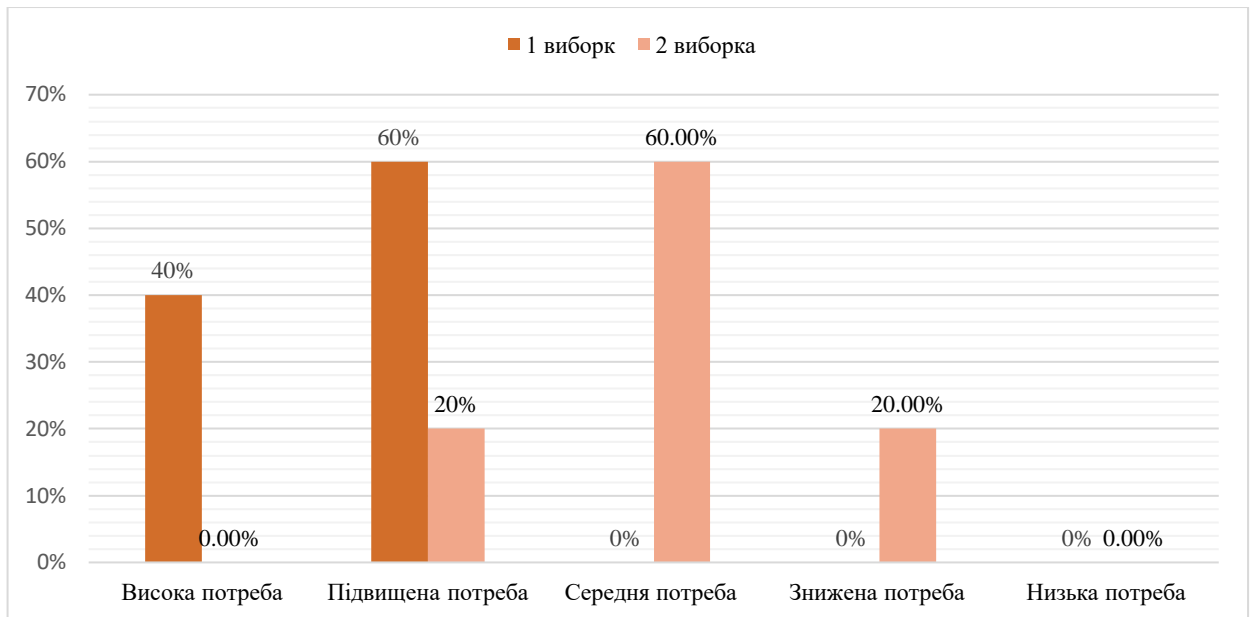

Рис.3.6. Результати діагностики за методикою оцінки мотивації

Припускаємо, що молодь не менше за людей середнього віку спрямовані на соціальну активність і ставлять перед собою широкі завдання соціальної самореалізації, вони настільки ж енергійні, не уникають суперництва і прагнуть до визнання і ділового успіху. Виявлене ж у старших респондентів знижене прагнення до визнання і суперництва і посилення мотиву уникнення невдачі може свідчити про те, що з роками відбувається поступова переорієнтація людей середнього віку зі спрямованості на широкі соціальні контакти і соціальну активність на більш вузькі довірчі відносини та на сімейні цінності. Дані висновки говорять про те, що при всіх індивідуальних відмінностях респондентів, потрібною є подальша робота з підвищення мотивації досягнення успіху у молоді з одночасним зниженням високого рівня мотивації до уникнення невдач і підвищення рівня потреби у досягненні успіху. Діяльність респондентів, яка побудована на поступовому прогресі в отриманні навичок досягнення успіху, може дати суб'єктам зі зниженою і з середньою потребою в досягненні відчуття власної ефективності і бути підмогою перегляду цілей і отримання в подальшому більш високого рівня потреби в досягненні.

Суспільство визнає соціальну зрілість молоді, її самостійність та відповідальність за своє подальше становлення, представляє їй усі громадянські права. Саме в цьому віці індивіди стурбовані пошуком майбутнього місця роботи та працевлаштування, а також освоєнням нових соціальних ролей: майбутній спеціаліст, дружина, чоловік. І при цьому, саме в юності може трапитись один з визначальних бар'єрів, під час якого можуть руйнуватись життєві плани, вигадані мрії не реалізуються фізично. Наприклад, дівчина вступила до навчального закладу, але не в той, що планувала спочатку, або шлюб молодих людей розпався незабаром після укладення шлюбу, або не змогли працевлаштуватися за фахом тощо. Тому мотивація у професійній сфері пов'язана і з рольовими очікуваннями вступу в шлюб. Підтримка в сім'ї, єдині цілі та бажання, цінності та професійні інтенції – це все може як сприяти вибору вступу у шлюб, або навпаки – небажанню цього робити, щоб сфокусуватись на професійній кар'єрі загалом і повністю.

5. Результати опитування за розробленою анкетною.

На питання анкети, були отримані наступні результати. Перше питання анкети, має на увазі вибір визначення, що таке сім'я. «Як ви вважаєте, що таке сім'я?»: а) відношення між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, які проживають разом і ведуть спільне господарство; б) осередок суспільства; в) головне, що може бути в житті; г) інший варіант відповіді.

Всі респонденти групи №2 вибирають відповідь А, себто, вони мають уявлення про те, що таке сім'я. Їх відповіді були узгоджені, розбіжностей серед них не виявлено. Однак, серед молоді були виявлені розбіжності в системі уявлень.

Друге питання анкети, виявляє розумінні і уявленнях у респондетів про функції сімейного життя. Питання звучить так: «На вашу думку, які функції виконує сім'я? а) репродуктивна; б) господарсько-економічна (харчування сім'ї, придбання і утримання домашнього майна, одягу і т.д.); в) регенеративна (спадковий статус, прізвище, майно); г) освітньо-виховна; д) інший варіант відповіді. Всі функції з даного переліку, виконуються сім'єю, і це відзначили

10 осіб, що говорить про їх обізнаність про функції сімейного життя. 5 осіб для себе виділили репродуктивну функцію, як найбільш важливу, і як ми вже відзначали спочатку в підрозділі 1.1, що це одна з найважливіших функцій. Ще 4 респонденти середнього віку і 5 респондентів молодого віку вважають головною функцію господарсько-економічну (харчування сім'ї, придбання і утримання домашнього майна, одягу і т.д.), але і тут складно не погодитися, в сфері «домашніх справ» формуються сімейні стосунки, зміст яких визначається видом господарської діяльності. У цих умовах краще пізнаються мотиваційні та вольові компоненти кожного члена сім'ї, створюються необхідні передумови формування згуртованості сім'ї, а також визначаються можливі «конфліктогенним області» взаємин і видається більш зручна форма відходу від них [19, с.238].

Один респондент, вважає головною функцією сім'ї регенеративну (спадковий статус, прізвище, майно), ця функція має місце бути, але ось центральною, її назвати не можна, можливо, недостатньо сформоване повне уявлення про функціональну структуру сім'ї. Два респондента середнього віку і шість з групи молодих респондентів вважають функцію виховно-освітню центральною. Характерний той факт, що більшою мірою цю функцію обирають молоді люди. В цю функцію входить не тільки виховання майбутніх дітей, а й самовиховання подружжя, взаємовиховання, і виховання дітьми батьків.

Сімейне виховання, на відміну від суспільного, більш емоційне. Щоб ця емоційність працювала на зміцнення і розвиток сім'ї, інститут сім'ї повинен освоювати культуру шлюбно-сімейних відносин. Емоційність сімейного виховання пов'язана з тим, що його «провідником» є батьківська любов до дітей, що викликає відповідні почуття дітей до батьків.

Метою третього питання було виявлення у респондентів віку, на їх думку, який є найбільш прийнятним для створення сім'ї. Більшість опитаних нами респондентів обох груп виділяють найкращий вік – період молодості (23-25 р.)

Наведемо в таблиці 3.7 співвідношення у відсотках, кількість збігів і розбіжностей серед респондентів молодого та середнього віку у відповідях на питання анкети.

Таблиця 3.7

Показники збігів відповідей серед 2 виборок

№ питання анкети	Збіги виборок	Розбіжності виборок
1. Як ви вважаєте, що таке сім'я?	10 -63%	6-38%
2. На вашу думку, які функції виконує сім'я?	5-31%	11- 69%
3. Який вік Ви вважаєте найбільш сприятливим для створення сім'ї?	14-88%	2-13%
4. Як Ви вважаєте, який шлюб більш надійний?	14-88%	2-13%
5. Оберіть критерії «надійності» сім'ї на Ваш погляд.	13-81%	3-19%
6. Хто, на Вашу думку, повинен бути головним у сім'ї?	7- 44%	9-56%
7. Хто, на Вашу думку, повинен забезпечувати сім'ю матеріально?	10-63%	6-38%
8. Чи готові ви заради сім'ї відмовитися від того, щоб формувати кар'єру та вдосконалювати професійні компетенції?	15-94%	1-6%
9. При вступі в шлюб чи важливо для Вас проживати окремо від батьків / родичів?	9-56%	7-44%
10. Які домашні справи, на Вашу думку, Ви повинні виконувати в сім'ї?	15-94%	1-6%

З таблиці 3.7 ми бачимо, що кількість співпадаючих відповідей в обох виборках, перевищує розбіжності, однак, при аналізі анкет і їх зіставленні, була помічена тенденція, що молоді респонденти висловлюють більше емоційний компонент, для них характерні, такі відповіді як: «сім'я – це головне в житті», «бути поруч з коханою людиною», «шлюби, укладені по любові», «укладення шлюбу, для підтримки і турботи», для людей середнього

віку характерний більш раціональний підхід, хоча і емоційна становить не менш важливе значення, так люди середнього віку виділяють, що функція сім'ї, по більшій частині-виховна.

Більшу частину збігів, як молоді особи, так і особи середнього віку, відзначають у вигляді важливих функцій функції виховного характеру, господарсько-економічну і репродуктивну функцію.

Також збіги характерні у виборі віку, відповідно 88% респондентів відзначають, що найбільш підходящий вік для створення сім'ї – це період молодості, а пояснює це відповідь на питання про те, «чи хотіли ви створити сім'ю у віці від 18 до 23 років», відповіді в обох групах так практично ідентичні.

94% молодих осіб стверджують, що не хотіли б створювати сім'ю в період пізньої юності через відсутність матеріального забезпечення, відсутність особистого нерухомого майна, і вважають, що в період юності необхідно освоїти професію, знайти престижну роботу, тільки після цього можна укласти шлюб і створити свою сім'ю. Однак, не дивлячись на такий, досить прагматичний погляд, практично всі респонденти обох груп 88%, виділяють головним критерієм міцного шлюбу почуття любові, все ж таки емоційний компонент.

Так само респонденти середнього віку в своїй більшості відповідають, що «сім'я потрібна для підтримки і турботи в будь-якій ситуації, і для того, щоб бути поруч з коханою людиною».

3.2. Порівняльний аналіз статистично значущих відмінностей

Рішення будь-якого статистичного завдання починається з постановки гіпотези. Виділяють статистичні гіпотези: H_0 – нульова гіпотеза і H_1 – альтернативна гіпотеза.

В даному випадку нульова і альтернативна гіпотези будуть виглядати наступним чином:

- H_0 : рівень мотивації та рольові очікування вступу у шлюб для молоді вищий, ніж у людей середнього віку.
- H_1 : рівень мотивації та рольові очікування вступу у шлюб для молоді нижчий, ніж у людей середнього віку.

Щоб прийняти гіпотези H_0 чи H_1 , виходимо з правил, якщо $EMП > KР \Rightarrow H_1$, якщо $EMП < KР \Rightarrow H_0$ гіпотезу. Тоді при $p = 0,05$ вийде $0,108 < 0,312$.

У таблиці 3.8 представимо статистичні показники рівня мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку.

Таблиця 3.8

Статистичні показники рівня мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку

Ознаки	Mx		D		d		A, E		Rxy	
	Середнє арифметичне		Дисперсія		Середньоквадратичне відхилення		Асиметрія і ексцес		Кореляція	
	1 вибірка	2 вибірка	1 вибірка	2 вибірка	1 вибірка	2 вибірка	1 вибірка	2 вибірка	1 вибірка	2 вибірка
Мотивація	40	38	57,05	55,05	7,5	6,2	A = 1,4 E = -0,25	A = 1,4 E = -0,25	Rxy = 0,11	Rxy = 0,9
Рольові очікування	44	40	44,5	41,25	6,7	6,2	A = -0,4 E = 2,1	A = -0,4 E = 2,1	0,11 < 0,19	< 0,10 < 0,19

Розрахуємо для кожної з методик t-критерій Стьюдента, який спрямовано на оцінку відмінностей величин середній значень двох вибірок, які розподілені за нормальним законом. Однією з головних переваг критерію є широта його застосування. Він може бути використаний для порівняння середніх незв'язних вибірок.

Таблиця 3.9

Розрахунок t-критерію Стьюдента за рольовими очікуваннями та домаганнями у шлюбі

№	Вибірки		Відхилення від середнього		Квадрати відхилень	
	В.1	В.2	В.1	В.2	В.1	В.2
1	15	10	-4.11	-9.67	16.8921	93.5089
2	26	12	6.89	-7.67	47.4721	58.8289
3	27	16	7.89	-3.67	62.2521	13.4689
4	23	13	3.89	-6.67	15.1321	44.4889
5	24	15	4.89	-4.67	23.9121	21.8089
6	36	26	16.89	6.33	285.2721	40.0689
7	10	27	-9.11	7.33	82.9921	53.7289
8	5	23	-14.11	3.33	199.0921	11.0889
9	35	24	15.89	4.33	252.4921	18.7489
10	10	36	-9.11	16.33	82.9921	266.6689

Продовження таблиці 3.9

11	12	10	-7.11	-9.67	50.5521	93.5089
12	16	5	-3.11	-14.67	9.6721	215.2089
13	13	35	-6.11	15.33	37.3321	235.0089
14	15	10	-4.11	-9.67	16.8921	93.5089
15	26	13	6.89	-6.67	47.4721	44.4889
16	27	15	7.89	-4.67	62.2521	21.8089
17	23	26	3.89	6.33	15.1321	40.0689
18	24	27	4.89	7.33	23.9121	53.7289
19	36	23	16.89	3.33	285.2721	11.0889
20	10	13	-9.11	-6.67	82.9921	44.4889
21	5	15	-14.11	-4.67	199.0921	21.8089
22	35	26	15.89	6.33	252.4921	40.0689
23	10	27	-9.11	7.33	82.9921	53.7289
24	12	23	-7.11	3.33	50.5521	11.0889
25	16	24	-3.11	4.33	9.6721	18.7489
26	10	36	-9.11	16.33	82.9921	266.6689
27	11	10	-8.11	-9.67	65.7721	93.5089
28	23	5	3.89	-14.67	15.1321	215.2089
29	14	35	3.3	15.33	82.9921	235.0089
30	25	10	2.4	-9.67	62.2521	93.5089
Сумми:	535	590	-0.08	-0.1	2458.6788	2524.667
Среднее:	19.11	19.67				

Результат: $t_{\text{Эмп}} = 1.8$

Критичні значення:

$t_{\text{кр}}$	
$p \leq 0.05$	$p \leq 0.01$
2	2.66

Отримане емпіричне значення $t = 1.8$ знаходиться у зоні незначущості.

Таблиця 3.10

Розрахунок t-критерію Стьюдента для діагностики міжособистісних відносин А.Волкова

№	Вибірки		Відхилення від середнього		Квадрати відхилень	
	В.1	В.2	В.1	В.2	В.1	В.2
1	23	13	2	-6.63	4	43.9569
2	24	15	3	-4.63	9	21.4369
3	36	26	15	6.37	225	40.5769
4	10	27	-11	7.37	121	54.3169
5	5	23	-16	3.37	256	11.3569
6	35	13	14	-6.63	196	43.9569
7	10	15	-11	-4.63	121	21.4369
8	13	26	-8	6.37	64	40.5769
9	15	27	-6	7.37	36	54.3169
10	26	23	5	3.37	25	11.3569
11	27	13	6	-6.63	36	43.9569
12	23	15	2	-4.63	4	21.4369
13	13	13	-8	-6.63	64	43.9569
14	15	15	-6	-4.63	36	21.4369
15	26	26	5	6.37	25	40.5769
16	27	27	6	7.37	36	54.3169

Продовження таблиці 3.10

17	23	23	2	3.37	4	11.3569
18	13	13	-8	-6.63	64	43.9569
19	15	15	-6	-4.63	36	21.4369
20	26	13	5	-6.63	25	43.9569
21	27	15	6	-4.63	36	21.4369
22	23	26	2	6.37	4	40.5769
23	24	27	3	7.37	9	54.3169
24	23	23	2	3.37	4	11.3569
25	13	13	-8	-6.63	64	43.9569
26	15	15	-6	-4.63	36	21.4369
27	26	26	5	6.37	25	40.5769
28	27	27	6	7.37	36	54.3169
29	23	23	2	3.37	4	11.3569
30	24	13	3	-6.63	9	43.9569
Суми:	630	589	0	0.1	1614	1032.967
Середнє:	21	19.63				

Результат: $t_{\text{емп}} = 2.1$

Критичне значення:

$t_{\text{кр}}$	
$p \leq 0.05$	$p \leq 0.01$
2.45	2.66

Отримане емпіричне значення t (2.1) знаходиться у зоні незначущості.

Таблиця 3.11

Розрахунок t-критерію Стьюдента для діагностики
рівня мотивації вступу у шлюб молоді та людей середнього віку

№	Вибірки		Відхилення від середнього		Квадрати відхилень	
	В.1	В.2	В.1	В.2	В.1	В.2
1	11	11	-14.6	-14.83	213.16	219.9289
2	30	34	4.4	8.17	19.36	66.7489
3	12	12	-13.6	-13.83	184.96	191.2689
4	39	39	13.4	13.17	179.56	173.4489
5	32	32	6.4	6.17	40.96	38.0689
6	30	23	4.4	-2.83	19.36	8.0089
7	23	23	-2.6	-2.83	6.76	8.0089
8	32	23	6.4	-2.83	40.96	8.0089
9	17	17	-8.6	-8.83	73.96	77.9689
10	30	30	4.4	4.17	19.36	17.3889
11	11	39	-14.6	13.17	213.16	173.4489
12	30	32	4.4	6.17	19.36	38.0689
13	12	23	-13.6	-2.83	184.96	8.0089
14	39	23	13.4	-2.83	179.56	8.0089
15	32	23	6.4	-2.83	40.96	8.0089
16	30	17	4.4	-8.83	19.36	77.9689
17	23	30	-2.6	4.17	6.76	17.3889

Продовження таблиці 3.11

18	32	39	6.4	13.17	40.96	173.4489
19	17	32	-8.6	6.17	73.96	38.0689
20	30	23	4.4	-2.83	19.36	8.0089
21	11	23	-14.6	-2.83	213.16	8.0089
22	30	23	4.4	-2.83	19.36	8.0089
23	12	17	-13.6	-8.83	184.96	77.9689
24	39	30	13.4	4.17	179.56	17.3889
25	32	39	6.4	13.17	40.96	173.4489
26	30	32	4.4	6.17	19.36	38.0689
27	23	23	-2.6	-2.83	6.76	8.0089
28	32	23	6.4	-2.83	40.96	8.0089
29	17	23	-8.6	-2.83	73.96	8.0089
30	30	17	4.4	-8.83	19.36	77.9689
Суми:	768	775	-0	0.1	2395.2	1784.167
Середнє:	25.6	25.83				

Результат: $t_{\text{емп}} = 1.8$

Критичне значення:

$t_{\text{кр}}$	
$p \leq 0.05$	$p \leq 0.01$
2	2.66

Отримане емпіричне значення $t=1.8$ знаходиться у зоні незначущості.

Таблиця 3.12

Розрахунок t-критерію Стьюдента рівня рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку

№	Вибірки		Відхилення від середнього		Квадрати відхилень	
	В.1	В.2	В.1	В.2	В.1	В.2
1	11	11	-14.83	-14.6	219.9289	213.16
2	34	30	8.17	4.4	66.7489	19.36
3	12	12	-13.83	-13.6	191.2689	184.96
4	39	39	13.17	13.4	173.4489	179.56
5	32	32	6.17	6.4	38.0689	40.96
6	23	30	-2.83	4.4	8.0089	19.36
7	23	23	-2.83	-2.6	8.0089	6.76
8	23	32	-2.83	6.4	8.0089	40.96
9	17	17	-8.83	-8.6	77.9689	73.96
10	30	30	4.17	4.4	17.3889	19.36
11	39	11	13.17	-14.6	173.4489	213.16
12	32	30	6.17	4.4	38.0689	19.36
13	23	12	-2.83	-13.6	8.0089	184.96
14	23	39	-2.83	13.4	8.0089	179.56
15	23	32	-2.83	6.4	8.0089	40.96
16	17	30	-8.83	4.4	77.9689	19.36
17	30	23	4.17	-2.6	17.3889	6.76

Продовження таблиці 3.12

18	39	32	13.17	6.4	173.4489	40.96
19	32	17	6.17	-8.6	38.0689	73.96
20	23	30	-2.83	4.4	8.0089	19.36
21	23	11	-2.83	-14.6	8.0089	213.16
22	23	30	-2.83	4.4	8.0089	19.36
23	17	12	-8.83	-13.6	77.9689	184.96
24	30	39	4.17	13.4	17.3889	179.56
25	39	32	13.17	6.4	173.4489	40.96
26	32	30	6.17	4.4	38.0689	19.36
27	23	23	-2.83	-2.6	8.0089	6.76
28	23	32	-2.83	6.4	8.0089	40.96
29	23	17	-2.83	-8.6	8.0089	73.96
30	17	30	-8.83	4.4	77.9689	19.36
Суми:	775	768	0.1	-0	1784.167	2395.2
Середнє:	25.83	25.6				

Результат: $t_{\text{эмп}} = 1,7$

Критичні значення

$t_{\text{кр}}$	
$p \leq 0.05$	$p \leq 0.01$
2	2.66

Отримане емпіричне значення $t(1,7)$ знаходиться у зоні незначущості.

Коефіцієнти кореляції характеризуються силою і рівнем значущості. Класифікація коефіцієнтів кореляції за силою представлена у таблиці 3.13 та 3.14.

Таблиця 3.13

Класифікація коефіцієнтів кореляції за силою значущості

Сильна	$r > 0,70$
Середня	$0,50 < r < 0,69$
Помірна	$0,30 < r < 0,49$
Слабка	$0,20 < r < 0,29$
Дуже слабка	$r < 0,19$

Коефіцієнт кореляції $r = 0,108$, отже зв'язок дуже слабкий, тому що $0,108 < 0,312$.

Таблиця 3.14

Класифікація коефіцієнтів кореляції за значущістю

Високозначна кореляція	r відповідає рівню високої статистичної значущості $p < 0,01$
Статистично значуща кореляція	r відповідає рівню статистичної значущості $p < 0,05$
Незначна кореляція	r не досягає рівня статистичної

Таким чином, виявили дуже слабкий зв'язок кореляції, він не досягає рівня статистичної значущості при $p = 0,05$, $0,108 < 0,312$ (незначна кореляція). Звідси можемо зробити висновок про те, що не встановлено наявності достовірного зв'язку між показниками мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку.

Висновки з третього розділу

На основі поставленої мети та завдань даної роботи можна зробити наступні висновки.

Була проведена дослідно-експериментальна робота, спрямована на діагностику мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку. В результаті якої було виявлено наступне.

Особливості мотивів вступу у шлюб молоді полягають в тому, що вони переважно належать до зовнішніх за своєю структурою (набуття бажаного соціального статусу, досягнення матеріальних благ, час одружуватись, вирішення житлового питання)

Особливості мотивів вступу у шлюб людей середнього віку полягають в тому, що вони належать більшою мірою до внутрішніх за своєю структурою (бажання любити та піклуватися про партнера, сприйняття шлюбу як варіанта саморозвитку та особистісного зростання, джерела фізичного благополуччя та здоров'я)

Рівень загальної мотивації, а також мотивації до вступу у шлюб у молоді вищий ніж у людей середнього віку.

Рольові очікування молоді в шлюбі пов'язані з наступними цінностями: молодь прагне брати роль емоційного лідера у відношеннях, очікує зовнішньої привабливості від партнера, прагне до позасімейних інтересів і одночасно вважає важливим проводити якомога більше часу спільно із партнером.

Рольові очікування людей середнього віку мають наступні особливості: спонукання на активну батьківську позицію партнера, бажання, щоб партнер брав роль емоційного лідера, прагнуть залучати до участі партнера в організації побуту але в той же час відстоюють особисту автономію.

Незадежно від віку обидві вибірки вважають сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя.

Було виявлено дуже слабкий зв'язок кореляції, він не досягає рівня статистичної значущості при $p = 0,05$, $0,108 < 0,312$ (незначна кореляція).

Звідси можемо зробити висновок про те, що не встановлено наявності достовірного зв'язку між показниками мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети та завдань даної роботи, та на підставі отриманих результатів можна зробити наступні висновки:

1. Сім'я є найважливішим осередком суспільства.

- сім'я – це основа розвитку всіх цивілізацій.
- сім'я є необхідною умовою соціалізації індивіда. У сім'ї формуються основні цінності, соціальні норми, манери поведінки тощо.
- завдяки функціонуванню такого соціального інституту відбувається збереження традицій і звичаїв різних народів, які надалі передаються з покоління в покоління.

Традиційним засобом створення сім'ї донині є шлюб, залишаючись найважливішим інститутом, що регулює відносини між статями. Саме шлюб вважається єдиною прийнятною, соціально схваленою і закріпленою законом формою взаємин подружжя.

Серед факторів, що визначають стабільність сімей, виділяють мотивацію та рольові очікування в шлюбі. Це система соціально-психологічних установок особистості, що визначає емоційно-психологічне ставлення до способу життя, цінностей шлюбу.

Період з 21 до 40 можна назвати важливим етапом розвитку сімейних цінностей і вступу в шлюб. Чим вище рівень мотивації та адекватність рольових очікувань до шлюбу, тим успішніше відбувається адаптація до сімейного життя, простіше досягається взаєморозуміння між подружжям, а значить більше шансів створити щасливу сім'ю.

2. Виявлено основні мотиви укладання шлюбу. Мотиви можна поділити за структурою на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні мотиви детерміновані активністю суб'єкта та характеризують:

- прагнення людини до кохання та прихильності у відносинах;
- бажання любити та піклуватися про партнера;

- сприйняття шлюбу як варіанта саморозвитку та особистісного зростання, джерела фізичного благополуччя та здоров'я, способу принести користь людям та суспільству.

Зовнішні мотиви детерміновані зовнішніми джерелами пов'язані з ставленням до шлюбу як:

- досягнення матеріальних благ; набуття визнання чи популярності;
- отримання допомоги та сприяння у сімейному та позасімейному контексті;
- набуття бажаного соціального статусу.

Домінування зовнішніх або внутрішніх мотивів одруження може виступати як підстава певної шлюбної поведінки людини.

Особливості мотивів вступу у шлюб молоді полягають в тому, що вони переважно належать до зовнішніх за своєю структурою. Особливості мотивів вступу у шлюб людей середнього віку полягають в тому, що вони належать більшою мірою до внутрішніх за своєю структурою.

Рівень загальної мотивації, а також мотивації до вступу у шлюб у молоді вищий ніж у людей середнього віку.

3. Виявлено місце очікувань та домагань у різних сферах шлюбного життя. Традиційно виділяються три види ведення шлюбних відносин у плані рольового розподілу: традиційний, товариський та партнерський. У традиційному вигляді жінка зайнята створенням сім'ї та її підтримкою, побутовими та виховними функціями, коли чоловік грає роль здобувача та захисника. Товариський вид шлюбних відносин більше зобов'язує на дотримання міжособистісних ролей подружжя, де дружина повинна зберігати свої привабливість, надавати моральну підтримку чоловіка та підтримувати корисні сімейні зв'язки, а чоловік, у свою чергу, повинен надавати романтичні знаки уваги дружині, матеріальне задоволення її потреб та ін. У партнерському вигляді всі сімейні обов'язки розподіляються подружжям однаково: чи це матеріальне забезпечення сім'ї чи виховання дітей. За результатами дослідження можна зробити наступний висновок.

Рольові очікування молоді в шлюбі пов'язані з наступними цінностями: молодь прагне брати роль емоційного лідера у відношеннях, очікує зовнішньої привабливості від партнера, прагне до позасімейних інтересів і одночасно вважає важливим проводити якомога більше часу спільно із партнером.

Рольові очікування людей середнього віку мають наступні особливості: спонукання на активну батьківську позицію партнера, бажання, щоб партнер брав роль емоційного лідера, прагнуть залучати до участі партнера в організації побуту але в той же час відстоюють особисту автономію.

Незадежно від віку обидві вибірки вважають сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя.

Багато залежить від того, з якими ідеальними уявленнями людина одружується, як уявляє собі подружнє щастя. Між ідеальними уявленнями та реальними взаємини людей завжди були, є і будуть значні розбіжності. Це найпоширеніше джерело незадоволеності подружнім життям.

4. Було проведено дослідження мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку. Для цього створено вибірку з 60 досліджуваних, що поділені на 2 дослідницькі групи: молодь (вік 21-30 років) та люди середнього віку (30-40 років). Для дослідження ми використали методики: методика «Рольові очікування та домагання у шлюбі (РОП)»

А. Волкова; діагностика міжособистісних відносин (Т. Лірі, модифікація Ю. Решетник та Г. Васильченко); опитувальник задоволеності шлюбом (В. Столін, Т. Романова, Г. Бутенко); методика «Оцінка мотивації» (Assessment of motivation) (Е. Десі); анкета визначення очікувань від шлюбу.

5. Визначено особливості мотивів та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку. Особливості мотивів вступу у шлюб молоді полягають в тому, що вони переважно належать до зовнішніх за своєю структурою (набуття бажаного соціального статусу, досягнення матеріальних благ, час одружуватись, вирішення житлового питання). Особливості мотивів вступу у шлюб людей середнього віку полягають в тому, що вони належать більшою мірою до внутрішніх за своєю структурою (бажання любити та

піклуватися про партнера, сприйняття шлюбу як варіанта саморозвитку та особистісного зростання, джерела фізичного благополуччя та здоров'я)

Мотивація до вступу у шлюб у молоді вищий ніж у людей середнього віку. Особливості рольових очікувань молоді в шлюбі наступні: молодь прагне брати роль емоційного лідера у відношеннях, очікує зовнішньої привабливості від партнера, прагне до позасімейних інтересів і одночасно вважає важливим проводити якомога більше часу спільно із партнером.

Рольові очікування людей середнього віку мають наступні особливості: спонукання на активну батьківську позицію партнера, бажання, щоб партнер брав роль емоційного лідера, прагнуть залучати до участі партнера в організації побуту, але в той же час відстоюють особисту автономію.

Незалежно від віку, досліджувані вважають сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя.

Для молоді переважним в відносинах є: «досягнення», «зовнішня привабливість партнера», «непримиренність до недоліків у собі та інших», «життєва мудрість», «розваги». Також їм притаманний високий рівень самооцінки, владно-лідуючий та незалежно домінуючий типи міжособистісних відносин. Це свідчить про неадекватне формування самооцінки та тенденції до лідерства та домінування в парі.

Для людей середнього віку переважними цінностями є: «відповідальність», «чесність», «цікава робота», «пізнання», «акуратність, охайність», «вільні та незалежні відносини».

Більшість молодих та респондентів середнього віку мають високу підготовленість до сімейного життя, уявлення між виборками в запропонованих анкетною ситуаціях практично ідентичні.

Не встановлений достовірний зв'язок між показниками мотивації та рольових очікувань вступу у шлюб молоді та людей середнього віку.

Результати нашого дослідження підтверджують припущення про те, що сам по собі вік людей не впливає на мотивацію їхнього одруження. Вплив віку людей на мотивацію одруження опосередковано їх ціннісними орієнтаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анцупов, А. Я. Словарь конфликтолога / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – СПб., 2009. – 304 с.
2. Бех, І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2016. – 280 с.
3. Бех, І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – Київ : Україна-Віта, 2015. – 202 с.
4. Блага, К. В. Я твой ученик, ты мой учитель / К. В. Блага. – Москва : Просвещение, 2010. – 254 с.
5. Булах, І. С. Розвиток моральної самосвідомості особистості. Навчально-методичний посібник / І. С. Булах. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 73 с.
6. Борщ, К.К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні / К.К. Борщ. – Чорноморськ : Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, 2012, №189. – 84 с.
7. Бурлачук, Л. Ф. Психотерапия: учеб. для вузов / Л. Ф. Бурлачук, А. С. Кочарян, М. Е. Жидко. – Спб. : Питер, 2003. – 472 с.
8. Бочелюк, В. М. Методика та організація наукових досліджень з психології / В. М. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
9. Волкова, А.Н. Рольевые ожидания и притязания в браке (РОП). Психология семейных кризисов / А.Н. Волкова. – Спб. : Речь, 2007. – 194 с.
10. Глазунов, С. В. Сучасні чинники вибору шлюбної пари і деякі питання стабілізації подружніх стосунків / С. В. Глазунов. – Дніпропетровськ : Вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту, 2017. – 128 с.

11. Гордеева, Т. О. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы. Современная психология мотивации / Т. О. Гордеева. – Москва : Смысл, 2002. – 103 с.
12. Гребенников, И. В. Основы семейной жизни / И. В. Гребенников. – Минск : Просвещение, 2001. – 158 с.
13. Гридковець, Л. М. Подолання подружніх конфліктів. Практична психологія та соціальна робота / Л. М. Гридковець. – Київ : Освіта, 2014. – 38 с.
14. Гурко, Т. А. Теоретичні підходи до вивчення трансформації інституту сім'ї / Т. А. Гурко. – Луцк : Освіта, 2020. – 54 с.
15. Донченко, Е. А. Личность: конфликт, гармония / Е. А. Донченко. – Київ: Политиздат Украины, 2009. – 175 с.
16. Знаков, В. В. Психология понимания: Проблемы и перспективы / В. В. Знаков. – Москва : Институт психологии РАН, 2005. – 448 с.
17. Кайгородов, Б. В. Самопонимание: миф или реальность / Б. В. Кайгородов. – Москва : Московский психолого-социальный институт, 2000. – 184 с.
18. Кон, И.С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / И.С. Кон. – Москва : Политиздат, 1984. – 335 с.
19. Керіг, К.П. Сімейний контекст: задоволеність шлюбом, батьківський стиль і мовна поведінка з дітьми / К.П. Керіг. – Москва : Питання психології, 2002. – 144 с.
20. Кісарчук, З.Г. Психологічна допомога сім'ї / З.Г. Кісарчук, О.І. Єрмусевич. – Київ : Главник, 2006. – 128 с.
21. Коттлер, Дж. Психотерапевтическое консультирование / Дж. Коттлер. – Спб.: Питер, 2013. – 464 с.
22. Кочюнас, Р. К. Основы психологического консультирования / Р. К. Кочюнас. – Москва : Академический проект, 2014. – 240 с.
23. Крайг, Г. Психология развития / Г. Крайг. – Спб.: Питер, 2000. – 992 с.

24. Костровець, Л. Б. Значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства / Л. Б. Костровець. – Харків : Харківська національна академія міського господарства, 2012. – 459 с.
25. Крэйн, У.К. Теории развития. Секреты формирования личности: пер. с англ. / У.К. Крэйн, О. Голубева, Н. Миронов. – Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 512 с.
26. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – Москва : Смысл, Академия, 2015. – 352 с.
27. Лэндрет, Г. Л. Игровая терапия: искусство отношений / Г. Л. Лэндрет. – Москва : Международная педагогическая академия, 2014. – 368 с.
28. Омельченко, Л. М. Соціально-педагогічні умови подолання конфліктів у молодій сім'ї / Л. М. Омельченко. – Київ : Освіта, 2015. – 250 с.
29. Пезешкиан, Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт / Н. Пезешкиан. – Москва : Смысл, 2013. – 332 с.
30. Помиткіна, Л. В. Психологія сім'ї: навчальний посібник / Л. В. Помиткіна. – Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
31. Роджерс, К. К науке о личности. История зарубежной психологии (30-60-е гг. XX в.) / К. Роджерс. – Москва : Просвещение, 2006. – 230 с.
32. Роджерс, К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – Москва : Изд. группа «Прогресс», «Универс», 2014. – 480 с.
33. Рейнвальд, Н. И. Личность как предмет психологического анализа / Н. И. Рейнвальд. – Харків : Изд-во «Вища школа», 1974. – 191 с.
34. Столин, В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – Москва : МГУ, 2013. – 288 с.
35. Саннікова, О. П. Феноменологія особистості: Вибрані психологічні праці / О. П. Саннікова. – Одеса : СМІЛ, 2003. – 256 с.
36. Смірнов, Б. А. Математичні методи в психології / Б. А. Смірнов, О. Д. Научитель, Л. І. Костенко. – Харків : ХАІ, 2007. – 57 с.
37. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. – Харків: Прапор, 2007. – 640 с.

38. Фрейд, З. Психология бессознательного: сб. произв.; сост. ред. М.Г.Ярошевский / З. Фрейд. – Москва : Просвещение, 2014. – 448 с.
39. Холодная, М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования / М. А. Холодная. – Спб.: Питер, 2012. – 272 с.
40. Хогенбум, М. Поліаморіякохання майбутнього? [Електронний ресурс] / М. Хогенбум. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-39711263> – BBC Future2017.
41. Чеснокова, И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова. – Москва : Просвещение, 2007. – 144 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОП)

Текст опитувальника

1. Настрій і самопочуття людини залежить від задоволення його сексуальних потреб.
2. Щастя в шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя.
3. Сексуальні стосунки – головне у відносинах чоловіка і дружини.
4. Головне в шлюбі – щоб у чоловіка і дружини було багато спільних інтересів.
5. Чоловік – це друг, який поділяє мої інтереси, думки, захоплення.
6. Чоловік – це насамперед друг, з яким можна поговорити про свої справи.
7. Найголовніша турбота чоловіка – забезпечити матеріальний достаток і побутовий комфорт сім'ї.
8. Чоловік повинен займатися домашнім господарством нарівні з дружиною.
9. Чоловік повинен вміти обслужити себе, а не чекати, що дружина візьме на себе всі турботи про нього.
10. Чоловік повинен займатися дітьми не менше, ніж дружина.
11. Я хотіла б, щоб мій чоловік любив дітей.
12. Про чоловіка я суджу по тому, хороший чи поганий він батько своїм дітям.
13. Мені подобаються енергійні, ділові чоловіки.
14. Я дуже ціную респондентів, серйозно захоплених своєю справою.
15. Для мене дуже важливо, як оцінюють на роботі ділові та професійні якості мого чоловіка.
16. Чоловік повинен вміти створювати в сім'ї теплу, довірчу атмосферу.
17. Для мене головне – щоб мій чоловік добре розумів мене і брав такою, яка я є.
18. Чоловік – це насамперед друг, який уважний і турботливий до моїх переживань, настрою, стану.
19. Мені подобається, коли мій чоловік красиво і модно одягнений.
20. Мені подобаються видні, рослі чоловіки.
21. Чоловік повинен виглядати так, щоб на нього було приємно дивитися.
22. Найголовніша турбота респондента – щоб все в родині були обіхожені.
23. Я завжди знаю, що потрібно купити для моєї сім'ї.
24. Я збираю корисні поради господарці: як готувати смачні страви, консервувати овочі, фрукти.
25. Головну роль у вихованні дитини завжди відіграє мати.
26. Я не боюся труднощів, пов'язаних з народженням і вихованням дитини.
27. Я люблю дітей і із задоволенням займаюся з ними.
28. Я прагну домогтися свого місця в житті.
29. Я хочу стати хорошим фахівцем своєї справи.
30. Я пишаюся, коли мені доручають важку і відповідальну роботу.
31. Близькі та друзі часто звертаються до мене за порадою, допомогою і підтримкою.
32. Навколишні часто довіряють мені свої біди.
33. Я завжди щиро і з почуттям жалю втішаю і опікуюся потребують цього людей.
34. Мій настрій багато в чому залежить від того, як я виглядаю.
35. Я люблю гарний одяг, ношу прикраси, користуюся косметикою.
36. Я надаю великого значення своєму зовнішньому вигляду.

Текст опитувальника
(Чоловічий варіант)

1. Настрій і самопочуття людини залежить від задоволення його сексуальних потреб.
 2. Щастя в шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя.
 3. Сексуальні стосунки – головне у відносинах чоловіка і дружини.
 4. Головне в шлюбі – щоб у чоловіка і дружини було багато спільних інтересів.
 5. Дружина – це друг, який поділяє мої інтереси, думки, захоплення.
 6. Дружина – це насамперед друг, з яким можна поговорити про свої справи.
 7. Найголовніша турбота дружини – щоб у родині були нагородовані й доглянуті.
 8. Жінка багато втрачає в моїх очах, якщо вона погана господиня.
 9. Жінка може пишатися собою, якщо вона добра господиня свого будинку.
 10. Я хотів би, щоб моя дружина любила дітей і була їм хорошою матір'ю.
 11. Жінка, яка тяготиться материнством, неповноцінна жінка.
 12. Для мене головне в жінці, щоб вона була гарною матір'ю моїм дітям.
 13. Мені подобаються ділові й енергійні респондента.
 14. Я дуже ціную респондентів, всерйоз захоплених своєю справою.
 15. Для мене дуже важливо, як оцінюють на роботі ділові та професійні якості моєї дружини.
 16. Дружина повинна, перш за все, створювати і підтримувати теплу, довірчу атмосферу.
 17. Для мене головне – щоб моя дружина добре розуміла мене і сприймала таким, який я є.
 18. Дружина – це насамперед друг, який уважний і турботливий до моїх переживань, настрою, стану.
 19. Мені подобається, коли моя дружина красиво і модно одягнена.
 20. Я дуже ціную респондентів, які вміють красиво одягатися.
 21. Жінка повинна виглядати так, щоб на неї звертали увагу.
 22. Я завжди знаю, що треба купити для нашого будинку.
 23. Я люблю займатися домашніми справами.
 24. Я можу зробити ремонт і обробку квартири, починають побутову техніку.
 25. Діти люблять грати зі мною, охоче спілкуються, йдуть на руки.
 26. Я дуже люблю дітей і вмію з ними займатися.
 27. Я брав би активну участь у вихованні своєї дитини, навіть якщо б ми з дружиною вирішили розлучитися.
 28. Я прагну домогтися свого місця в житті.
 29. Я хочу стати хорошим фахівцем своєї справи.
 30. Я пишаюся, коли мені доручають важку і відповідальну роботу.
 31. Близькі та друзі часто звертаються до мене за порадою, допомогою і підтримкою.
 32. Навколишні часто довіряють мені свої біди.
 33. Я завжди щиро і з почуттям жалю втішаю і опікуюся потребують цього людей.
 34. Мій настрій багато в чому залежить від того, як я виглядаю.
- 186
35. Я намагаюся носити той одяг, яка мені йде.
 36. Я прискіпливо ставлюся до крою костюма, фасону сорочки, кольором краватки.

Додаток Б

Діагностика міжособистісних відносин (Т. Лірі, модифікація Ю. Решетник та

Г. Васильченко)

Текст опитувальника

Інструкція: Вам пропонується список характеристик. Слід уважно прочитати кожен і вирішити, чи відповідає вона вашому уявленню про себе. Якщо відповідає, то позначте її у протоколі хрестиком, якщо не відповідає – нічого не ставте. Якщо немає повної впевненості, хрестик не ставте. Намагайтеся бути щирими.

1. Інші думають про нього прихильно
2. Справляє враження на оточуючих
3. Уміє розпоряджатися, наказувати
4. Уміє наполягти на своєму
5. Володіє почуттям гідності
6. Незалежний
7. Здатний сам подбати про себе
8. Може проявляти байдужість
9. Здатний бути суворим
10. Строгий, але справедливий
11. Може бути щирим
12. Критичний до інших
13. Любить поплакатися
14. Часто сумний
15. Здатний проявляти недовіру
16. Часто розчаровується
17. Здатний бути критичним до себе
18. Здатний визнати свою неправоту
19. Охоче підкоряється
20. Поступливий
21. Вдячний
22. Захоплюється, схильний до наслідування
23. Поважний
24. Шукає схвалення
25. Здатний до співпраці, взаємодопомоги
26. Прагне ужитися з іншими
27. Приязний, доброзичливий
28. Уважний, ласкавий
29. Делікатний
30. Підбадьорюючий
31. Чуйний на заклики про допомогу
32. Безкорисливий
33. Здатний викликати захоплення
34. Користується в інших повагою
35. Володіє талантом керівника
36. Любить відповідальність
37. Впевнений в собі
38. Самовпевнений, напористий
39. Діловий, практичний
40. Любить змагатися
41. Стійкий, наполегливий, де треба

42. Невблаганний, але неупереджений
43. Дратівливий
44. Відкритий, прямолінійний
45. Не терпить, щоб їм командували
46. Скептичний
47. На нього важко справити враження
48. Образливий, делікатне
49. Легко бентежить
50. Невпевнений у собі
51. Поступливий
52. Скромний
53. Часто вдається до допомоги інших
54. Дуже шанує авторитети
55. Охоче приймає поради
56. Довірливий і прагне радувати інших
57. Завжди люб'язний в обходженні
58. Дорожить думкою оточуючих
59. Товариська, уживчивий
60. Добросердечний
61. Добрий, вселяє впевненість
62. Ніжний, м'якосердий
63. Любить піклуватися про інших
64. Безкорисливий, щедрий
65. Любить давати поради
66. Справляє враження значного людини
67. Начальственно наказовий
68. Владний
69. Хвалькуватий
70. Гордовитий і самовдоволений
71. Думає тільки про себе
72. Хитрий, розважливий
73. Нетерпимий до помилок інших
74. Корисливий
75. Відвертий
76. Часто недружелюбний
77. Озлоблений
78. Скаржник
79. Ревнивий
80. Довго пам'ятає свої образи
81. Самобичуючий
82. Сором'язливий
83. Безініціативний
84. Лагідний
85. Залежна, несамостійна
86. Любить підкорятися
87. Надає іншим приймати рішення
88. Легко потрапляє в халепу
89. Легко піддається впливу друзів
90. Готовий довіритися будь-кому
91. Схильний призначати до всіх без розбору
92. Всім симпатизує
93. Прощає всі

94. Переповнений надмірним співчуттям
95. Великодушний, терпимий до недоліків
96. Прагне протегувати
97. Прагне до успіху
98. Чекає захоплення від кожного
99. Розпоряджається іншими
100. Деспотичний
101. Сноб, судить про людей лише за рангом і достатку
102. Марнославний
103. Егоїстичний
104. Холодний, черствий
105. Уїдливий, глузливий
106. Злий, жорстокий
107. Часто гнівливий
108. Байдужий, байдужий
109. Злопам'ятний
110. Пройнятий духом протиріччя
111. Впертий
112. Недовірливий, підозрілий
113. Боязкий
114. Сором'язливий
115. Відрізняється надмірною готовністю підкорятися
116. М'якотілий
117. Майже ніколи нікому не заперечує
118. Нав'язливий
119. Любить, щоб його опікали
120. Надмірно довірливий
121. Прагне знайти розташування кожного
122. З усіма погоджується
123. Завжди доброзичливий
124. Любить всіх
125. Дуже поблажливий до оточуючих
126. Намагається утішити кожного
127. Піклується про інших на шкоду собі
128. Псує людей надмірною добротою

Опитувальник задоволеності шлюбом (В. Столін, Т. Романова, Г.Бутенко)

Текст опитувальника

1. Коли люди живуть так близько, як це відбувається в сімейному житті, вони неминуче втрачають взаєморозуміння і гостроту сприйняття іншої людини:
 - а) вірно;
 - б) не впевнений;
 - в) невірно.
2. Ваші подружні відносини приносять Вам:
 - а) швидше занепокоєння і страждання;
 - б) важко відповісти;
 - в) швидше радість і задоволення.
3. Родичі та друзі оцінюють Ваш шлюб:
 - а) як удалий;
 - б) щось середнє;
 - в) як невдалий.
- 180
4. Якби Ви могли, то:
 - а) Ви б багато що змінили в характері Вашого чоловіка (Вашої дружини);
 - б) важко сказати;
 - в) Ви б не стали нічого змінювати.
5. Одна з проблем сучасного шлюбу в тому, що все приїдається, в тому числі і сексуальні відносини:
 - а) вірно;
 - б) важко сказати;
 - в) невірно.
6. Коли Ви порівнюєте Вашу сімейне життя із сімейним життям Ваших друзів і знайомих, Вам здається:
 - а) що Ви найнещасніші інших;
 - б) важко сказати;
 - в) Ви щасливіше інших.
7. Життя без сім'ї, без близької людини – надто дорога ціна за повну самостійність:
 - а) вірно;
 - б) важко сказати;
 - в) невірно.
8. Ви вважаєте, що без Вас життя Вашого чоловіка (Вашої дружини) була б неповноцінною:
 - а) так, вважаю;
 - б) важко сказати;
 - в) ні, не вважаю.
9. Більшість людей в якійсь мірі обманюється у своїх очікуваннях щодо шлюбу:
 - а) вірно;
 - б) важко сказати;
 - в) невірно.
10. Тільки безліч різних обставин заважає подумати Вам про розлучення:
 - а) вірно;
 - б) важко сказати;
 - в) невірно.
11. Якби повернувся час, коли Ви вступали в шлюб, то Вашим чоловіком (дружиною) міг

би стати:

а) хто завгодно, але тільки не теперішній (я) чоловік (дружина);

б) важко сказати;

в) можливо, що саме теперішній (я) чоловік (дружина).

12. Ви пишаєтеся що така людина, як Ваш (а) чоловік (дружина), поруч з Вами:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

13. На жаль, недоліки Вашого (її) дружини (чоловіка) часто переважають його достоїнства:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

14. Основні перешкоди для щасливого подружнього життя криються:

а) швидше в характері Вашого чоловіка;

б) важко сказати;

в) скоріше в Вас самих.

15. Почуття, з якими Ви вступали в шлюб:

а) посилюлися;

б) важко сказати;

в) ослабли.

16. Шлюб притупляє творчі можливості людини:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

17. Можна сказати, що Ваш чоловік (дружина) володіє такими перевагами, які компенсують його недоліки:

а) згоден;

б) щось середнє;

в) ні, не згоден.

18. На жаль, у Вашому шлюбі не все гаразд з емоційною підтримкою один одного:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

19. Вам здається, що Ваш (а) чоловік (дружина) часто робить дурниці, говорить невлад, недоречно жартує:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

20. Життя в сім'ї, як Вам здається, не залежить від Вашої волі: а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

21. Ваші сімейні відносини не внесли в життя того порядку і організованості, яких Ви очікували:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

22. Не праві ті, хто вважає, що саме в сім'ї людина найменше може розраховувати на повагу:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

23. Як правило, суспільство Вашого чоловіка (і) доставляє Вам задоволення:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

24. По правді сказати, у Вашій подружнього життя немає і не було жодного світлого моменту:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

У варіанті опитувальника для подружжя, які подали заяву про розлучення, затвердження № 3, 10, 12, 18, 23 формулюються в минулому часі.

Обробка та інтерпретація результатів:

«Ключ»: 1в, 2в, 3а, 4в, 5в, 6в, 7а, 8а, 9в, 10в, 1в, 12а, 13в, 14в, 15а, 16в, 17а, 18в, 19в, 20в, 21в, 22а, 23а, 24в.

Якщо обраний піддослідним варіант відповіді (а чи в) збігається з наведеним у ключі, то нараховується 2 бали; якщо відповідь проміжний (б) – 1 бал; за відповідь, не збігається з «ключем», – 0 балів. Далі підраховуючи-ється сумарний бал по всіх відповідях.

Можливий діапазон тестового бала – від 0 до 48 балів. Високий бал говорить про задоволеність шлюбом.

Вся вісь сумарних балів тесту розбивається на 7 категорій, утворюючи таку шкалу оцінок взаємин:

- 0-16 балів – абсолютно неблагополучні,
- 17-22 балів – неблагополучні,
- 23-26 балів – швидше неблагополучні,
- 27-28 балів – перехідні,
- 29-32 балів – швидше благополучні,
- 33-38 балів – благополучні,
- 39-48 балів – абсолютно благополучні відносини.

Методика «Оцінка мотивації» (Assessment of motivation) (Е. Десі) Інструкція.

Вам пропонується ряд тверджень. Якщо Ви згодні з висловлюванням, то поруч з його номером напишіть «так» або поставте знак «+», якщо не згодні – «ні» («-»).

1. Думаю, що успіх в житті, скоріше, залежить від випадку, ніж від розрахунку.
 2. Якщо я втрачу улюбленого заняття, життя для мене втратить будь-який сенс.
 3. Для мене в будь-якій справі важливіше не його виконання, а кінцевий результат.
 4. Вважаю, що люди більше страждають від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин з близькими.
 5. На мою думку, більшість людей живуть далекими цілями, а не близькими.
 6. У житті у мене було більше успіхів, ніж невдач.
 7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні.
 8. Навіть у звичайній роботі я намагаюся удосконалити деякі її елементи.
 9. Цілком Зайнятий думками про успіх, я можу забути про запобіжні заходи.
 10. Мої близькі вважають мене ледачим.
 11. Думаю, що в моїх невдачах винні, скоріше, обставини, ніж я сам.
 12. Терпіння в мені більше, ніж здібностей.
 13. Мої батьки занадто суворо контролювали мене.
 14. Лінь, а не сумнів в успіху змушує мене часто відмовлятися від своїх намірів.
 15. Думаю, що я впевнений в собі людина.
 16. Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси невеликі.
 17. Я старанний чоловік.
 18. Коли все йде гладко, моя енергія посилюється.
 19. Якби я був журналістом, я писав би, скоріше, про оригінальні винаходи людей, ніж про події.
 20. Мої близькі зазвичай не поділяють моїх планів.
 21. Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх товаришів
 22. Мені здається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.
 23. Я міг би досягти більшого, звільнившись від поточних справ.
- Ключ до тесту – опитувальника Орлова. відповіді «Так» («+») на питання: 2, 6, 7, 8, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 23; відповіді «Ні» («-») на питання: 1, 3, 4, 5, 9, 11, 12, 13, 15, 17, 20.

АНКЕТА

Добрий день. Просимо Вас взяти участь в опитуванні для проведення дослідження по роботі. Прохання відповідати чесно, анкета має анонімний характер, отримані відомості будуть оброблені та використані в узагальненому вигляді.

1. Як ви вважаєте, що таке сім'я?
 - а) відношення між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, які проживають разом і ведуть спільне господарство;
 - б) осередок суспільства;
 - в) головне, що може бути в житті;
 - г) інший варіант відповіді.

2. На вашу думку, які функції виконує сім'я?
 - а) репродуктивна;
 - б) господарсько-економічна (харчування сім'ї, придбання і утримання домашнього майна, одягу і т.д.);
 - в) регенеративна (спадковий статус, прізвище, майно);
 - г) освітньо-виховна;
 - д) інший варіант відповіді.

3. Який вік Ви вважаєте найбільш сприятливим для створення сім'ї?
 - а. До 20 років
 - б. 20-25 років
 - в. 25-30 років
 - г. 30-35 років
 - д. Після 35 років

4. Як Ви вважаєте, який шлюб більш надійний (тривалий):
 - а. Офіційно зареєстрований
 - б. Незареєстрований («цивільний»)
5. Виберіть критерії «надійності» сім'ї на Ваш погляд (не більше 3-х варіантів)
 - а. Взаємна повага і розуміння
 - б. Готовність обговорювати проблеми
 - в. Спільне виховання дітей
 - г. Гармонійні сексуальні відносини
 - д. Наявність власного житла
 - е. Загальні інтереси
 - ж. Рівномірний розподіл домашніх обов'язків

6. Хто, на Вашу думку, повинен бути головним у сім'ї?
 - а. Главою сім'ї є чоловік, він приймає основні рішення

б. Главою сім'ї є жінка, вона приймає основні рішення
в. Подружжя є рівноправними членами сім'ї і спільно приймають рішення

7. Хто, на Вашу думку, повинен забезпечувати сім'ю матеріально?

- а. Чоловік, в основному
- б. Дружина, в основному
- в. Разом

8. Чи готові ви заради сім'ї відмовитися від того, щоб формувати кар'єру та вдосконалювати професійні компетенції?

- а. Так, сім'я однозначно важливіша
- б. Так, але тільки на якийсь час
- в. Ні, кар'єра – це найголовніше

9. При вступі в шлюб чи важливо для Вас проживати окремо від батьків / родичів? (Напишіть свою відповідь самотійно)

- а. Так, це важливо, тому що _____
- б. Ні, це не важливо, тому що _____

10. Які домашні справи, на Вашу думку, Ви повинні виконувати в сім'ї? (Не більше 3-х варіантів)

- а. Прання
 - б. Приготування їжі
 - в. Прибирання будинку
 - г. Миття посуду
 - д. Винесення сміття
 - е. Похід в магазин за продуктами
 - ж. Догляд за дітьми
 - з. Вигул домашніх тварин і.
- Інше (напишіть що)
- _____
-

Дякуємо, що взяли участь у нашому опитуванні!